

Itella Green

Vilken är din relation till fisken?

Utställningen **Piscatus - fisken och människan** vill fånga olika perspektiv på ett komplext ämne: fisket, samt människans relation till hav, kuster och den marina miljön.

Stig in i utställningen, stanna upp en stund i dykarklockan och känn efter: Hur förhåller du dig till världarna under och ovan vattenytan? Hur mår fisken där den simmar i vassruggen? Hur upplever den som i generationer vistats vid havet dess förändring? Vad visar forskarens resultat? Hur lever yrkesfiskaren? Som besökare har du säkert också själv historier, minnen eller åsikter att delge? Hos oss får de bli en del av utställningen!

Piscatus har fokus på en av världens största arkipelager, Skärgårdshavet, mitt i ett av världens smutsigaste hav, Östersjön. Men utställningen gläntar också på dörren till ett större, globalt perspektiv och till en framtid där människans relation till fisken och havet förhoppningsvis utvecklas på ett mer hållbart sätt.

Piscatus - fisken och människan öppnar fredagen den 8 maj 2020 och visas till slutet av 2021.

www.skargardscentrum.fi

Skärgård

NR 1/2020 - ÅRGÅNG 43 - TIDSKRIFTEN SOM DOKUMENTERAR ETT KULTURARV

Skärgård 1 / 2020: Fiskaren och fisken

Fiskaren och fisken

Sibbofiskaren / Säljakt / Strömning

SKÄRGÅRD 1/2020

Fiskaren och fisken

Inledaren: Ett försvinnande kulturarv / Pia Prost	2
Välmående skärgård tack vare strömmingen / Anne Bergström.....	6
Vinternotdragningen - sörjd, saknad / Nina Söderlund.....	10
Nationella och internationella bestämmelser kring fiske / Kaj Mattsson	14
130 år av fiskerirådgivning / Malin Lönnroth	15
Sista Sibbofiskaren satsar på förädling / Thure Malmberg.....	19
Fisket i Skärgårdshavet i konstant förändring / Pekka Salmi, Kristina Svells och Jari Setälä	22
Ett arbetsliv i fiskenäringens tjänst - Kari Ranta-aho går i pension / Pia Prost.....	28
Inhemskt fiskfoder bra för både fiskerinäringen och havet / Pia Prost.....	32
Vasa fick sitt Fiskets hus / Guy Svanbäck	33
Förlorar vi en primärnäring? / Kaj Mattsson	35
Konkurrens om fisken - människa, säl och skarv / Sture Hansson	38
Allt hänger på en god fiskförvaltning / Cecilia Lundberg	46
Aktuell fiskforskning vid Åbo Akademi / Martin Snickars och Tom Wiklund.....	50
Historiska hamnplatser och fiskelägen kartläggs / Tapani Tuovinen och Riikka Tevali.....	52
Gråsäl är kustfiskets gissel / Mia Henriksson	58
Hur uppfattar fiskarna sin omvärld? / Marina Saanila	63
Bokhörnan: Gäddan, Nordens krokodil / Nalle Valtiala	66
Bokhörnan: Ålevangeliet: berättelsen om världens mest gåtfulla fisk / Cecilia Lundberg	70
Är Åland skärgårdssamhällets paradis? / John Wrede.....	72
Skärgården diskuterade FN:s hållbarhetsmål / Pia Prost.....	74
Skärinytt.....	76
Sista bilden	80

Prenumerera på Skärgård!

Nr 1/2003	Strandhugg i Österbotten (104 s.) slutsåld
Nr 2/2003	Ekologer, eldsjälur och föränderlig mångfald (112 s.)
Nr 3/2003	Åspingen - bortglömt kulturarv? (72 s.)
Nr 4/2003	Vårt unika träbåtsarv (96 s.) slutsåld
Nr 1/2004	Estlandssvenska Aiboland (136 s.)
Nr 2/2004	Utö fyr- och lotsamhälle (120 s.) slutsåld
Nr 3/2004	Kustliv och skärgårdskultur (88 s.)
Nr 4/2004	Tillståndet i Östersjön (72 s.)
Nr 1/2005	Folkloristik (72 s.)
Nr 2/2005	Kökar (64 s.) slutsåld
Nr 3/2005	Arktiska latituder (80 s.)
Nr 4/2005	Landskap i förändring (76 s.)
Nr 1/2006	Skärgårdens nya konstellationer (88 s.)
Nr 2/2006	Åländska skärgårdskommuner (88 s.)
Nr 3/2006	Ur västnyländska annaler (84 s.) slutsåld
Nr 4/2006	Sibbo - hotad kulturbygd (84 s.)
Nr 1/2007	Skärgård 30 år (84 s.)
Nr 2/2007	Norra Kvarkens landhöjningsrike (68 s.)
Nr 3/2007	Finska kriget 1808-09 (108 s.) slutsåld
Nr 4/2007	Trettio årgångar med Skärgård (64 s.)
Nr 1/2008	Skärgårdssamarbetet 30 år (68 s.)
Nr 2/2008	Natur i förändring (60 s.)
Nr 3/2008	Museer i kustland och skärgård (60 s.)
Nr 4/2008	Sydbottens horisont (80 s.)
Nr 1/2009	Arkeologi (80 s.)
Nr 2/2009	Vårt värdefullaste kapital (64 s.) slutsåld
Nr 3/2009	Kimitoön (60 s.)
Nr 4/2009	Naturfientlig populism (72 s.)
Nr 1/2010	Skärgårdsdelegationen 60 år (100 s.)
Nr 2/2010	Korpo, ytterst i staden (72 s.)
Nr 3/2010	Energi och miljö (60 s.)
Nr 4/2010	En senhöstdag i skärgården (88 s.)
Nr 1/2011	Öborna berättar (84 s.)
Nr 2/2011	Konst och kultur (84 s.)
Nr 3/2011	Glesbygd i förändring (68 s.)
Nr 4/2011	Resurslandskapet (80 s.)
Nr 1/2012	Kaj Dahls skärgårdsarv (108 s.) slutsåld
Nr 2/2012	Mervärde i Skärgård (84 s.)
Nr 3/2012	Skutor och farleder (68 s.)
Nr 4/2012	Kvinnokraft (76 s.)
Nr 1/2013	Om jakt & fångst (84 s.)
Nr 2/2013	Från Okavango till Kuggom (76 s.)
Nr 3/2013	Uppdrag i norr (76 s.)
Nr 4/2013	Mat som hantverk (80 s.)
Nr 1/2014	Skärgårdshavet jubilerar (88 s.)
Nr 2/2014	Ur Anders Munsterhjelm's dagböcker (88 s.) slutsåld
Nr 3/2014	Föreningsaktörer i skärgård (88 s.)
Nr 4/2014	En trend att bryta (80 s.)
Nr 1/2015	Att dokumentera är viktigt (80 s.)
Nr 2/2015	Hangö - mitt i havets famn (108 s.)
Nr 3/2015	Öar och skär (88 s.)
Nr 4/2015	Kekkonen i skärgård (72 s.)
Nr 1/2016	Rosenholm, Lillmälö och Stundars (80 s.)
Nr 2/2016	Skärgårdsturism (72 s.)
Nr 3/2016	Sol och vatten (72 s.)
Nr 4/2016	Finland 100 år (72 s.)
Nr 1/2017	Konst (76 s.)
Nr 2/2017	Skärgårdens mat (80 s.)
Nr 3/2017	Dass, solkraft och hållbarhet (76 s.)
Nr 4/2017	Skärgård 40 år (80 s.)
Nr 1/2018	Vinter och is (88 s.)
Nr 2/2018	Den nya generationen (88 s.)
Nr 3/2018	Från fåglar till Pipping (72 s.)
Nr 4/2018	Våra dialekter (80 s.)
Nr 1/2019	Vandring genom nordiskt kulturlandskap (80 s.) slutsåld
Nr 2/2019	Vrak och skeppsbrott (92 s.)
Nr 3/2019	400 år på Sjalö (84 s.)
Nr 4/2019	Bland tjänstemän och eldsjälur (96 s.) slutsåld

Prenumerera via www.skargard.fi eller anita.julin@abo.fi, tfn: (02) 215 4944. Årsprenumeration i Finland endast 46€, utomlands 50€. Lösnummer kostar 15€/st inklusive porto. Prenumerationen är fortlöpande tills den sägs upp.

www.skargard.fi

Skärgård

NR 1-2020, årgång 43

TEMA: Fiskaren och fisken

Tidskrift utgiven av Skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi (SIÅA) för presentation av aktuell skärgårdsforskning samt diskussion kring frågor som rör skärgården och våra svenska kustbygder.

WEBBSIDA: www.skargard.fi

ANSVARIG UTGIVARE: SIÅA/Chefredaktör Nina Söderlund

REDAKTÖR: Pia Prost,
e-post: prost.pia@gmail.com
Tfn: +358 (0)50 338 1710
Postadress: Arken, Fabriksgatan 2 G,
20500 ÅBO, Finland.

Tidskriften Skärgård utkommer med 4 temanummer per år.

ÅRSPRENUMERATION (fortlöpande) kostar 46 € i Finland och 50 € utomlands. Lösnummer 15 €.

PRENUMERATIONER via www.skargard.fi
eller Anita Julin, tfn: (02) 215 4944,
e-post: anita.julin@abo.fi

LEDNINGSGRUPPEN FÖR SIÅA 2018-2020

Ordförande PM, utbildningsplanerare Nina Söderlund
suppl. PM, utbildningschef Mona Riska

FL, föreståndare Kasper Westerlund
suppl. FM, skärgårdsguide Charlotte von Haartman

FD, docent, universitetslärare Mikael von Numers
suppl. PM, kommundirektör John Wrede

FD, universitetslärare Blanka Henriksson
suppl. PM, utvecklingschef Gunilla Granberg

FD, docent, universitetslektor Katriina Siivonen
suppl. FM, utvecklingschef Olle Lerche

FM, koordinator Katja Bonnevier
suppl. PM, skärgårdsombudsman Sami Heinonen

PD, professor Kjell Andersson
suppl. FM, doktorand Maria Johansson

FM Julia Ajanko (FÖSS)
suppl. EM, verksamhetsledare Micaela Jansson (FÖSS)

 SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND
Birger Petterssons fond

Konstsamfundet

William Thurings stiftelse
Tidskriftscentralen rf.
Stiftelsen Martha och Albin Löfgrens kulturfond

LAYOUT, OMBRYTNING OCH PRODUKTION:

Gosmos Factory Ab, Åbo

TRYCK: Grano Oy, Vasa

© 2020 Skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi

ISSN 0356-9381

PÄRMEN:
Elritsa fotograferad vid
Borstö

Foto: Visa Hietalahti

Ett försvinnande kulturarv

Text: Pia Prost

Jag är ingen storfiskare. Men mina minnen associerade till fiske är många. Som stoltheten den sommardag jag, och inte mamma, fick ro den otympliga plåtbåten när pappa lade ut näten. Det nät som jag och mina kusiner hittade när vi grävde en "grop till Kina" på sandstranden - nätet hade ett par decennier tidigare gett så otroligt mycket abborrar, att min farfar grävt ner det för att inte få otur med fiskandet. Triumfen när jag drog upp min första stora gädda på Åland och släktingarna som gladeligen tog emot den, trots att den var full med iglar. Och alla goda middagar med fisk på bordet förstås, mormor som suger ur gäddhuvudet och kampen om vem som ska få stjärtbitarna.

Förr hörde det liksom till att spana efter flöten när man rörde sig med båt. Men det är inte riktigt så mera. Flötena som vittnar om att någon hoppas på en god fångst nästa morgon har blivit allt färre i våra vikar och vid våra grund. Och mina egna barn kommer också att ha betydligt färre fiskeminnen än jag när de växer upp.

ETT HELT temanummer om fiske. Ska det vara nödvändigt, tänker nån. Ja, absolut. Lika nödvändigt som det är att Skärgårdscentrum Korpoström i Korpo kommer att vika hela två år till att lyfta fram fisket, både genom utställningar och olika evenemang. **Kaj Mattsson** frågar sig i sin artikel om vi håller på att mista en hel primärnäring, men det är större än så. Vi håller på att mista ett helt kulturarv.

Det är ingen överdrift att säga att fisket och framför allt strömmingen har fött skärgårdsborna, både fysiskt och ekonomiskt. Havets åkrar gav alltid mat. Ett betecknande exempel på det här är att svältåren på 1860-talet gick skärgården nästan obemärkt förbi. Den fruktansvärda hungersnöden dödade över åtta procent av finländarna, men i skärgården talade man istället om fattigåren då hungriga från inlandet kom ut till skärgården och tiggde mat. Än idag utgör strömmingen nästan två tredjedelar av Finlands fiskfångst.

Malin Lönnroth skriver att det år 1945 fanns 6383 yrkesfiskehushåll i Finland, 42 127 binäringsfiskehushåll och 150 359 hushåll som angav att de bedrev husbehovsfiske. Det var nästan en fjärdedel av de finländska hushållen. Idag har vi kvar cirka 600 personer som fiskar på heltid och knappt 3000 som fiskar som bisyssla.

I en ny rapport från Naturbruksinstitutet (Svels et al 2019), som du hittar mer information om i artikeln skriven av **Pekka Salmi, Kristina Sveld och Jari Setälä**, förorsakar sälarna i Finland skador på cirka 20 000 euro per fiskare och år och skarvarna cirka 6000 euro. Dessa stora kostnader gör i praktiken fisket olönsamt.

INTE BARA YRKESFISKARNA har försvunnit, detsamma gäller fisken i havet. Många är de turister som i juli frågar efter lokalt

fångad fisk, men utbudet kan inte på långt när svara mot efterfrågan. Det finns inga lätta svar på varför fisken försvunnit. Övergödning, algblooming, miljögifter, sjukdomar, främmande arter, klimatförändringarna - alla dessa faktorer inverkar, men komplexiteten är mycket svår att överblicka.

Strömming är klimatvänlig och hälsosam närmät, men tyvärr har konsumtionen minskat kraftigt. I början på 1980-talet åt finländarna 30 miljoner kilo strömming per år. Den nuvarande konsumtionen är bara en tiondel av det, 3,5–4 miljoner kilo. Istället baserar sig fiskmarknaden i Finland huvudsakligen på importfisk. Mer än 80 procent importerar. Som **Sture Hansson** uttrycker det: vi äter till största delen andras fisk, vilket inte kan vara långsiktigt försvarbart.

SÅ TILL SLUT vill jag slå ett slag för att äta inhemska fisk. Hälsosam, klimatsmart, inhemska fisk, som dessutom är gratis om man

lyckas plocka upp den själv. Men med mindre barn får man ju tänka till, speciellt om man vill få dem att äta fisk som har rätt så mycket ben. Så vill du inte suga ur gäddhuvudet som min mormor, kommer här ett höjdarrecept på gädda. Det fungerar lika bra med färs av till exempel braxen eller mört!

600 gram mixad gäddfärs blandas med tre ägg, ett i taget. Vispa ner tre deciliter gräddde. Tillsätt en tesked salt, och en matsked vardera av citronsaft, fransk senap och potatismjöl. Vill man kan man ännu sätta i två matskedar dill och lite cayennepeppar. Fyll en form med fiskfärsen och sätt den i ugnen i en djup ugnform. Häll hett vatten runt om och baka fiskpatén i vattenbadet i 150 grader i en timme. Mums. Passar gammal som ung.

*Pia Prost, redaktör
050-3381710
pia.prost@abo.fi*

Det är vi som gör Skärgård under 2020! Från vänster Pia Prost, Cecilia Lundberg, Mia Henriksson och Nina Söderlund. Foto: Pekka Tenhonen

MSC-certifikat för strömming och vassbuk

Sett till fångstmängd är strömmingen den viktigaste fiskarten i Östersjön och i Finland. Strömmingen utgör nästan två tredjedelar av Finlands fiskfångst och tillsammans med vassbukan utgör strömmingen 95 % av Finlands havsfångster. Trål- och ryssjefisket efter strömming och vassbuk blev år 2018 MSC-certificerat, som första i Finland.

MSC är en internationell organisation som arbetar för miljömärkning av fisk och skaldjur. Miljömärket visar att fisken förvaltas väl, kommer från livskraftiga bestånd och att åtgärder vidtagits för att minska inverkan på havsmiljön.

Ny avhandling om yrkesfiskare

I november 2019 disputerade Kirsi Sonck-Rautio i etnologi vid Åbo universitet. I sin avhandling har hon gjort 23 djupintervjuer med fiskare, familjemedlemmar till fiskare eller människor verksamma inom fiskeindustrin. Personerna är alla verksamma i Skärgårdshavet.

Många fiskare har fiskaryrket i släkten och kunskapen om hav och miljö går i arv i generationer. Det här är faktorer som borde beaktas i beslutsfattande som rör fiske, men som inte görs idag, konstaterar Sonck-Rautio. Hon säger att det viktigaste som hon vill få fram med sin avhandling är att man ska våga beakta lokal kunskap i olika frågor, om det så gäller yrkesfiske eller andra saker.

Hon lyfter också fram att kvinnorna inte alls beaktas inom nuvarande forskning eller beslutsfattande. Ofta är det mannen i familjen som registrerat sig som fiskare, av byråkratiska orsaker. Ändå deltar ofta kvinnan i familjen i arbetet och fungerar själv som fiskare, säljer fisken på marknader eller sköter ekonomi och marknadsföring.

Sonck-Rautio konstaterar också att EU:s gemensamma fiskeripolitik, som ska göra fisket ekologiskt, ekonomiskt och socialt hållbart, inte hittills lyckats fullt ut. Genom att inkludera lokal miljöinformation inom forskning och beslutsfattande kan man kanske påverka det här, konstaterar hon.

Avhandlingen i sin helhet finns på Åbo universitets hemsida.

Fisk måste avlivas så snabbt som möjligt

Även fritidsfiskare bör ha djurskyddslagen i åtanke och behandla fångsten så skonsamt som möjligt, påpekar polisen, Regionförvaltningsverket och tillsynsveterinären i Östra Finland. Enligt lagen får djur inte åsamkas lidande eller smärta i onödan.

Den smärta och det lidande som åsamkas fiskar i fritidsfisket kan inte ur djurskyddslagens synvinkel anses tillbörligt på samma sätt som inom det kommersiella fisket. Således måste fiskarna inom fritidsfisket så snabbt som möjligt och på korrekt sätt bedövas genom ett slag i huvudet, varefter de avblodad, alternativt avlivas med annan lämplig metod.

#biosfar2030 lär ut om hållbar utveckling

Skärgårdshavets biosfärområde har lanserat en hållbarhetskalender. Kalendern innehåller tips och inspiration för en mer hållbar vardag. I mars till exempel uppmanas vi att gå med i en lokalförening, hälsa på någon vi inte träffat på länge eller låna minst en bok per månad på det lokala biblioteket. I april ska vi delta i biosfärområdets evenemang, utveckla vårt kritiska tänkande och delta i medborgarforskning genom Följ våren-kampanjen.

Du kan bekanta dig med kalendern på www.biosfar.fi/kalender eller på biosfärområdets Facebooksida. Biosfärområdet välkomnar oss alla att bidra med egna tips eller berättelser kring hållbarhetsfrågor. Använd dig då av hashtaggen #biosfar2030.

© Moomin Characters™

Mumin hjälper Östersjön

I år har det gått 75 år sedan den första Muminberättelsen publicerades. Det var *Småtrollen* och *den stora översvämningen*, som utspelar sig mitt under en naturkatastrof. Moomin Characters firar jubileumsåret 2020 med kampanjen #VÅRTHAV. Målet med kampanjen är att öka kännedomen om Östersjöns situation och samla in medel för John Nurminens Stiftelses arbete för att rädda havet och dess kulturarv. Målsumman är en miljon euro.

Enligt **Sophia Jansson**, konstnärlig chef och styrelseordförande på Moomin Characters är detta ett sätt att fira jubileum i sann muminstisk anda.

– Havet är en oersättlig del av Muminberättelserna. Tove Jansson var inspirerad av havets skönhet och styrka när hon skapade Muminhistorierna i Pellinge skärgård. Hon älskade havet, liksom vi alla gör, inklusive Muminrollen. Det är något vi vill bevara och värna. Det görs mycket fantastiskt arbete till förmån för Östersjöns framtid och i det talkot vill vi vara med och inspirera så många människor och organisationer som möjligt att delta, säger Jansson i ett pressmeddelande.

I samband med kampanjen ger Förloget ut fyra böcker med havstema, bland annat Tove Janssons *Pappan och havet* och *Anteckningar från en ö*, från vilka en del av försäljningsintäkterna går till kampanjen.

Med hjälp av de donationsmedel som samlas in via #VÅRTHAV förverkligar John Nurminens Stiftelse resultatbaserade och konkreta skyddsåtgärder för Östersjön. Stiftelsens pågående projekt handlar bland annat om gipsbehandling av åkrar, hållbart fiske av karpfisk och rening av avloppsvatten på olika håll i Östersjön. En del av kampanjens medel samlas in genom försäljning av #VÅRTHAV-produkter, bland annat Muminprylar, där en del går till stiftelsens Östersjöarbete.

Mer information: www.varthav.fi

Välmående skärgård tack vare strömmingen

Text: Anne Bergström

Under medeltiden blev saltad strömming en efterfrågad vara i norra Europa och försäljningen av saltad strömming ledde till ett starkt ekonomiskt uppsving vid Östersjöns kuster. Fisken var inte bara befolkningens viktigaste livsmedel utan också en central handelsvara och ett begärligt skatteobjekt.

Man kan påstå att skärgårdsborna livnärde de stora städernas växande befolkning med fisk. Under 1600-talet var det huvudsakligen Tövsala, Korpo, Nagu och Rimito som tillsammans med Kumlinge-Brändö och Föglö-Kökar försedde Stockholm med den fisk huvudstadsborna behövde. Till exempel år 1642 stod dessa områden för 87 % av all den förtullade fisken i rikets huvudstad.

Två typer av fiske dominerade, notdragning och skötläggning. Korpo var en av de största leverantörerna av saltströmming i landet. År 1681 förde korpoborna mer än 3500 tunnor strömming till Stockholms stad för försäljning. Fisk såldes också till Åbo, Reval och Salo.

Eftersom ägorätten till mark även omfattade angränsande fiskevatten var det i hu-

vudsak bönderna som fiskade i skärgården. Gårdsklyvningar som blev vanliga i mitten på 1700-talet skapade en torparklass som blev tvungen att livnära sig på fiske. Deras fiske bedrevs utanför byns egentliga fiskeplatser eller ute på öppet hav.

Då Finland blev en del av Ryssland skapades nya handelsmöjligheter för skärgårdsborna. Man kunde dra nytta av sitt läge mellan två metropoler, Stockholm och S:t Petersburg. Man fortsatte sälja fjällfisk till Stockholm och Mälarenregionen men för avsättningen av saltströmmingen blev den ryska marknaden helt avgörande. S:t Petersburgs befolkning växte från 1,3 miljoner invånare år 1895 till 2,2 miljoner år 1914 och den finländska andelen i S:t Petersburgs försörjning blev betydande. Av den ryska importen av färsk fisk stod Finland för inte mindre än 25 % och i S:t Petersburg fastställdes prisnivån på färsk fisk av det finländska utbudet.

"Fiskelag" vid Kittuis byastrand, årtal okänt. Foto: Max Lagerbohm, från Houtskärs lokalhistoriska arkiv HLA. Bilden är troligtvis tagen i början av 1900-talet och har funnits som vykort med reg n:o 7986.

DÅ DE STORA innovationerna krokskötsfisket och drivgarnsfisket introducerades i mitten på 1800-talet medförde de goda fångster med små arbetsinsatser. En torpare med hustru klarade hela proceduren och de obesuttna i skärgården kunde idka en självständig näring som försörjde dem. De stora förändringarna skedde i slutet av 1800-talet, då stora framsteg inom jordbruket medförde att fiskets roll i livsmedelsförsörjningen minskade.

Att fisket varit av yttersta vikt visar de många fiskeprocesserna vid tingen. Man tvisade om rätten till fiskevatten byar emellan, socknar emellan samt rik och fattig emellan. *"Wattkastborna befann sig år 1816 i konflikt med Toras gård i Nagu angående skötfiske invid en grynnan, det så kallade Gråskärs utgrundet. Eftersom det konstaterades att wattkastborna sedan urminnestider idkat fiske vid grynnan dömdes Toras gårds innehavare att återställa wattkastbornas skötar som de lagt beslag på"*.

I början av 1900-talet minskade efterfrågan på saltströmming då de ryska marknaderna stängdes. Staten lyckades inte heller i torparfrågan på grund av att fiskevattenfrågan förblev olöst. En betydande del av yrkesfiskarna hörde till den obesuttna befolkningen och de hade inte tillgång till de fiskevatten de skulle behövt. Allt detta ledde till att färre skärgårdsbor ägnade sig åt fiske som huvudnäring. Man började fiska till husbehov.

Under 1930-talet utvecklades ändå fiske­näringen i flera avseenden positivt. Exporten av levande fjällfisk, framför allt gädda, till Stockholm ökade och motoriseringen av fiskebåtarna på 1920-1930-talen ökade effektiviteten i fisket. Man kunde söka reda på helt nya fiskeplatser och fiska över större vattenområden samt transportera fisken in till städerna mera kontinuerligt.

Anna Hellström vid bindtjugan boende (reparerande) skötar, år 1923. Foto: Curt Segerstråle Svenska litteratursällskapet i Finland.

”

VAR DAGSSOVLET FRAMOM ANDRA VAR DEN SALTA STRÖMMINGEN. MEST ÅT MAN DEN DIREKT SÅ SOM MAN TOG DEN UR SALT LAKEN. ATT RENSÅ UR HUVUD OCH BEN ANSÅGS VARA SLÖSERI. SÅS LAGADES INTE TILL. IBLAND UNNADE MAN SIG ATT LÅTA DEN SALTA STRÖMMINGEN FÅ ETT HASTIGT UPPKOK OVPÅ DEN KOKANDE SKALPOTATISEN. MAN ÅT OCKSÅ STRÖMMINGSSOPPA. SÅ GOTT SOM ALDRIG STEKTE MAN STRÖMMINGEN MEN NÅGON ENSTAKA GÅNG HALSTRÅDE MAN DEN ÖVER GLÖDEN I SPISEN”. (VIVI PETERS)

Före andra världskriget framstod skärgården som en relativt välmående och välbärgad region, delvis tack vare det välstånd fisket medförde. Efter kriget blev näringens lönsamhet svag och få investeringar i fiskeriteknologi gjordes. En omfattande utflyttning ledde till att nyrekryteringar till yrket upphörde.

Fotnot: Denna text är en del av i den fiskeutställning som pågår på Skärgårdscentrum Korpoström under åren 2020 och 2021.

KÄLLOR:

Eklund Erland (1994). Kustfiskare och kustfiske i Finland under den industriella epoken. Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet, SSKH Skrifter 5. Helsingfors: Universitetstryckeriet.

Moring Beatrice (1994). Skärgårdsbor. Hushåll, familj och demografi i finländsk kustbygd på 1600-, 1700- och 1800-talen. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk 145. Helsingfors: Finska Vetenskaps-Societen.

Smulter Johan (1994). Korpo genom tiderna, en historik.

ANNE BERGSTRÖM

är museiamanuens vid Pargas stad

050-5962112

anne.bergstrom@pargas.fi

ARTIKELFÖRFATTAREN

Notkungen Nickström från Kråkö håller med "oke" samman nottelnarna då kalven närmar sig. År 1917. Foto: Curt Segerstråle, Svenska litteratursällskapet i Finland

Notlinan flötas under isen från vak till vak med hjälp av "stången", "hakan" och "tjugan". År 1922. Foto: Curt Segerstråle. Svenska litteratursällskapet i Finland

Vinternotdragningen - sörjd, saknad

Text: Nina Söderlund

Jag känner mig inte lastgammal, men det uppstår allt flera situationer där jag får lov att inse, att jag kommer ihåg sådant som inte många i dagens samhälle (eller ens i skärgården) längre minns. Vinternotdragningen hör hit.

Som barn hörde det till vinterns absoluta höjdpunkter att skida till byns strand lite före skymningsdags för att där ivrigt vänta på att notlaget skulle komma i land med sin fångst. Jag minns doften av snö och is blandad med doften av strömming och häst, piptobak, röd Nortti och kanske också ibland en svag fläkt av Koskenkorva. Och våta handskar och kläder. Lite senare kom framtiden ikapp oss i skärgården. Då skaffades små för notdragning passande traktorer och senare en oerhörd nyhet: snöskotrar. Den glittrande fisken fanns i trälådor på slädarna. Ibland var fångsten stor, ibland mycket blygsam.

Det var ofta jag som hade små fingrar som hemma fick rensa strömmingen, det var ett jobb jag gillade. Så mycket att jag som liten parvel rentav ”jobbade” på den lokala fiskindustrin i Nagu. Någon lön fick jag inte förstås, men min mor var nöjd över att ha mig under uppsikt under arbetsdagen. Dagligen sov jag en stund bland saltsäckarna. Lite annorlunda småbarnspedagogik, som det så fint heter i dag.

Under de sista åren av notdragning på stark is förekom en ganska unik form av vinterturism i skärgården. Stadsbor beställde en taxi som körde ut grupper till notdragningen. Soliga vinterdagar var det säkert en

fröjd att bekvämt kunna åka ut och se på gubbarna utförde det tunga jobbet på isen.

DET FINNS många orsaker till att vinternotdragningen på 1980-talet så småningom försvann helt. Många tar för givet att det är de dåliga vintrarna som är den största orsaken, men riktigt så enkelt är det kanske inte. Ännu i början av 2000-talet kunde man flera vinturar köra med bil på isen under flera veckor, och så även för några år sedan. Men det är klart, att om det blir många dåliga isvintrar efter varandra så försvinner kontinuiteten, redskapen blir i dåligt skick och gubbarna med. Det sistnämnda är en viktig faktor: det behövdes många män och kvinnor (både starka och lite mindre starka medlemmar) i ett notlag. Vartefter avfolkningen tilltog i byarna och på öarna, minskade möjligheterna att driva ett fungerande notlag. Återväxten försvann, i praktiken till städerna eller ut på sjön. Notdragningen krävde mycket kunskap. Inte heller lönsamheten var så mycket att hurra för och ibland försvann strömmingen nästan helt. Så som den gör ibland nu också, även om det under senare år åtminstone i Skärgårdshavet sett bättre ut.

Så hur man än svänger på steken är det ganska uppenbart att notfiske på vintern hörde till de näringar som obönhörligt gick mot vägs ände.

Kalven med "flånhugge" och "stenhugge" uppe på isen. År 1922. Foto: Curt Segerstråle. Svenska litteratursällskapet i Finland

Brattnäs notlag efter slutat värvid stranden. År 1922. Foto: Curt Segerstråle. Svenska litteratursällskapet i Finland

Nu år 2020 kan vi bara låta oss upplysas om hur det har varit. I kommande nummer av Skärgård kommer vinternotfiskets sista årtionden att beskrivas, bland annat utgående från intervjuer med dem som ännu var med för 40-50 år sedan. Det finns lyckligtvis både berättelser, anteckningar, böcker och foton bevarade.

FÖR ATT komma i stämning citeras här början från en bok som livfullt beskriver notdragningens alla skeden i närheten av Kimitoön. Boken, som är en raritet för alla som älskar skärgårdshistoria, är från år 1944. Den är skriven av **Lennart Ginman** och har titeln ”Kring Träsköfjärden” (hågkomster och berättelser från 1800-talets senare årtionden).

”Under de långa höstkvällarna surrade spinnrockarna ständigt i stugorna. Blår och hampa spans till notgarn, och för detta behövdes särskilt grövre byggda spinnrockar. Men inte dög den så tillkomna träden ännu att

knyta till not. Den skulle först tvinnas dubbel. Det ansågs som lämpligt barn göra att nästa den enkla träden av spinnrocksrullen och tivna den tvåtrådig. Endast den som i barndomen lärt konsten, kunde bli snabb. Sex-, sjuåringar ansågs inte för unga. Under november månad knöt alla not, från tidigt på morgonen till sent på kvällen. Den sträva träden nötte ofta sår på den tunna huden på vänstra handens späda pekfinger, som skulle hållas mot varje maska för att undvika rännknutar. Efter någon veckas krämpor i fingret, blev skinnet tjockare, och notknytningen kunde ske med större färdighet. Notgarnet måste härdas och stärkas på allt upptänkligt sätt, bl.a. genom att det doppades i trätjära och torkades sen i rian.”

Efter detta hände ännu mycket innan man ens kommit ut på isen. Mera om olika detaljer och roliga berättelser om notdragning både från 1800-talet till så sent som 1980-talet alltså i kommande nummer av Skärgård.

NINA SÖDERLUND

är fiskardotter, bosatt på ön Ramsö norr om Nagu. Ordförande för ledningsgruppen för Skärgårdsinstitutet vid ÅA.

nina.soderlund@abo.fi
050 5278180

ARTIKELFÖRFATTAREN

Nationella och internationella bestämmelser kring fiske

Text: Kaj Mattsson

Beslutsgången för fisket i Finland går från EU via Jord- och skogsbruksministeriet till Närings- trafik- och miljöcentralernas fiskeritjänster. Administrationen av fiskeriuppgifterna är koncentrerad till tre NTM-centraler: de i Egentliga Finland, Norra Savolax och Lappland. EU slår årligen fast fiskerikvoter för Östersjöarterna strömming, vassbuk, torsk och lax samt till exempel rödspätta (Finland har ingen kvot av denna art).

Enligt EU:s kontrollförordning ska samtliga medlemsstater driva ett centrum för fiskerikontroll med uppgift att övervaka verksamheten inom yrkesfisket. Sedan 2015 fungerar Ledningscentralen vid Västra Finlands sjöbevakningssektion, placerad i Åbo, som detta center. Härifrån följer man alla fiskefartyg som seglar under finsk flagg.

Fiskefartyg över 12 meter är försedda med transpondrar som sänder signaler direkt till kontrollcentret. Via dem går det att direkt avläsa tidpunkt och position på fartygen. Då till exempel en trälare fiskat klart, fyller besättningen redan ute till havs i en elektronisk loggbok. Detta bör göras fyra timmar innan fångsten lossas i hamn. Myndighetspersoner gör dessutom regelbundna stickprov av fångsten då båtarna kommer in i hamn. Fångstarter och mängder kontrolleras och fastställs. Överensstämmer inte fiskarnas egna rapporter med kontrollerna delas sanktionsböter ut. Efter ett visst antal sanktionsböter riskeras fiskelicensen att dras in.

JORD- OCH skogsbruksministeriet övervakar dagligen de kvoter som EU fastställt. Dessa framgår på följande webbplats: kalastuskiintotilanne.mmm.fi/#/ Nuförtiden är kvoterna ”aktörspecifika”. Det betyder att olika fiskeföretag har rätt att köpa kvoter i enlighet med vad de tidigare har fiskat. Företagen kan sinsemellan byta eller köpa kvoter av varandra, men Finlands totalkvot får inte överstigas.

Det småskaliga kustfisket skickar in fångstrapporter en gång per månad. Undantaget laxfångster som ska rapporteras inom 48 timmar. Alla fångade laxar blir märkta som bevis på att de är lagligt fiskade. Fiskarter som gös, abborre och sik är inte EU-kvoterade. För kommersiellt fiskad gös finns ett minimimått på 40 cm (fiskare i grupp 1). För övriga grupper, däribland fritidsfiskare, är minimimåttet 42 cm.

HAVSÖRING MED fettfena är totalfredad sedan år 2019. Det betyder att fångar du en havsöring med fettfena ska du direkt slänga den tillbaka (död som levande). Ifall havsöringen har en fenklippt fettfena betyder det att den är utplanterad och du får ta tillvara den, förutsatt att fisken är 50 cm eller större.

Fiske med nät, katsa eller yrkesfiskebragder så som ryssja och not kräver alltid lov av vattenägaren, i egenskap av innehavaren av fiskerätten. Alla fiskare mellan 18 och 64 år bör dessutom betala en fiskevårdsavgift. Den ger tillstånd till fiske i så gott som hela landet.

Centralförbundet främjar det småskaliga kustfisket. Laxfisket är viktigt för många av kustens fiskare. Fisket är kvoterat och noggrant reglerat. Fiskare Mikael Lindholm i Söderby vittjar sin pontonryssja sommaren 2019.

130 år av fiskerirådgivning

Text och foto: Malin Lönnroth

Centralförbundet för Fiskerihushållning grundades under namnet Fiskeriföreningen för Finland för snart 130 år sedan, år 1891. Syftet med den nygrundade föreningen var bland annat att främja fisket och erbjuda fiskerirådgivning. Sedan dess har fisket formats av såväl världskrigen, industriell frammarsch och inträdet i EU år 1995.

Den 27 april 1891 grundades föregångaren till Centralförbundet för Fiskerihushållning, Fiskeriföreningen i Finland. Avsikten med Fiskeriföreningen var att främja fisket, så att folket lärde sig fiska på ett förnuftigt sätt. Fiskbestånden skulle växa, inte minska. Beredning och inläggning av fisk, främjande av fiskhandel och premier för oskadliggörande av skadedjur stod också på agendan. Även om mycket vatten har runnit

under broarna sedan dess, kan man konstatera att mycket som var aktuellt för 130 år sedan är aktuellt än idag.

Fiskeriföreningen genomgick en stadgeändring år 1911. Från att ha varit en förening med personmedlemmar blev man nu en centralorganisation för fiskarförbunden och lantbrukssällskapen. Idag har Centralförbundet för Fiskerihushållning 22 regionala fiskarförbund och fiskerihushållningscentraler som medlemmar. I Svenskfinland betjäns

Strömmingsmarknaden i Helsingfors är en marknadsplats för närmät. Enligt kostrekommendationerna borde vi äta fisk 2-3 gånger per vecka.

fältet av Nylands, Åbolands och Österbotens fiskarförbund samt Ålands Fiskare.

DET SOM ofta glöms bort är att precis som markområden har vattenområden alltid en ägare. Vattenområdena i Finland delas in i tre grupper på basis av ägandeförhållandena: allmänna vatten som tillhör staten, samfälliga vatten som förvaltas av delägarlag och privata vatten. Man räknar med att det finns cirka en miljon vattenägare i Finland. Många är dock ovetande om sin ägo.

På 1980-talet infördes fiskeområden, numera fiskeriområden, som en ny förvaltningsform av fiskevattnen. Alla vattenägare tillhör fiskeriområdena och därtill har olika intressentgrupper såsom yrkes- och fritidsfiskare rätt till representation. Tanken med fiskeriområdena är att de ska utveckla fiskerihushållningen inom det egna området och främja samverkan mellan medlemmarna, för

ett hållbart nyttjande och en hållbar vård av fiskresurserna.

I Finland hör fiskerätten ihop med vattenägandet. I lagen om fiske står att rätten att fiska och att bestämma om fisket tillkommer vattenområdets ägare, om inget annat stadgas. Det här kan dock sägas vara en sanning med modifikation. Under årens lopp har vattenägandet naggats i kanterna. Exempelvis år 1997 infördes det så kallade fria handredskapsfisket, vilket betydde att de som fiskade kunde köpa länsvisa spöfiskekort via staten, istället för att köpa fisketillstånd via vattenägarna. Det här var ett hårt slag. Vattenägarna framtogs bestämmanderätten över det egna vattnet, samtidigt som pengarna som kom in via försäljningen av lokala spöfiskekort nu var ett minne blott. Pengar som lokalt skulle ha behövts för att utveckla fisket och vårda fiskbestånden.

FISKERISTIFTELSENS SKRIFTER från 1945 innehåller resultaten från en omfattande enkät om den fiskande populationen i Finland det året. Enligt enkäten fanns det då 6 383 yrkesfiskehushåll i Finland, 42 127 binnäringsfiskehushåll och 150 359 hushåll som angav att de bedrev husbehovsfiske. Det var nästan en fjärdedel av de finländska hushållen. Idag har vi bara kvar cirka 600 personer som fiskar på heltid och knappt 3 000 som fiskar som bisyssla. Det här är en stor utmaning. Allt färre yrkesfiskare ska klara av att förse oss konsumenter med inhemsk fisk. Hur ska vi locka nya fiskare till branschen? Bäst resultat har mästare-gesällutbildningar gett. Yrkesfiske är inte ett yrke som kan läras vid skolbänken. Men den största utmaningen är ändå att kunna trygga verksamhetsförutsättningarna för fisket.

Även antalet fritidsfiskare har aningen minskat under senaste år, men fortfarande uppger cirka 1,5 miljoner finländare att de har fiske som hobby. Det betyder att fler än var fjärde finländare fritidsfiskar. Man kan alltså dra slutsatsen att finländarna fortfarande är ett fiskande folk. Husbehovsfiskets roll har dock minskat. Nu fiskar man mer för sitt nöjes skull, inte för att få mat på bordet.

Efter vinter- och fortsättningskrigen började utbyggnaden av vattenkraft och vattendragen började regleras. Industrin växte, jordbruket intensifierades och samhällens avloppsnät byggdes ut. Detta medförde omfattande problem för fiskevattnen och bedrivandet av fiske.

På den tiden gjordes det tyvärr inte tillräckligt med forskning och fiskerirådgivningens inflytande och status bland industrin var obefintlig. Detta är något vi ser följderna av och betalar ett högt pris för ännu idag. Av Finlands vattendrag återstår inte många i orört skick och det här återspeglar sig i våra vandringsfiskars prekära läge. Vandringsfis-

karna har getts mycket fokus i den nya lagen om fiske och lyckligtvis börjar vi se frukterna av ett långsiktigt målmedvetet jobb för att öppna upp vandringsleder i våra vattendrag.

Övergödningproblematiken skapar oro den med, och tyvärr verkar klimatförändringens allt mildare och regniga vintrar bromsa upp de framsteg man hittills gjort. Diverse restaureringsprojekt för att förbättra fiskens lek i skärgården är ännu i sin linda.

Införandet av nylon på 1950-talet kan ses som det första stora utvecklingssteget inom fisket. Det billiga, lätta, tunna och hållbara nylonet innebar en revolution för redskapsutvecklingen där nya fisketekniker redan tidigare effektiviserat fisket.

En annan betydande förändring inom fisket skedde 1995 då Finland gick med i EU. Finland fick säga upp sin nationella fiskeripolitik och övergå till EU:s gemensamma fiskeripolitik. EU bygger på jämlik konkurrens och öppna marknader. Den finska fisken kom dock inte in på de stora europeiska marknaderna. Däremot växte fiskimporten. I synnerhet billig odlad norsk lax vällde in i landet då importhindren inte längre fanns. Med detta började nedkörningen av Finlands småskaliga yrkesfiske. EU har även påverkat både säl- och skarvpolitiken i landet, där handel med sälprodukter förbjuds via EU och skarvjakt inte är möjligt på grund av en sträng nationell tolkning av EU:s fågeldirektiv.

ATT SPÅ framtiden är alltid svårt, men nödvändigt, för att kunna utveckla fisket i rätt riktning. Fisket och fiskerinäringen styrs av samhälleliga och globala trender. Då man har att göra med en näring som är helt beroende av naturen säger det sig självt att klimatförändringen utgör ett stort mörkt moln på himlen. Hur snabbt uppvärms havet, hur anpassar sig fisken? Men det uppkommer också

Fiske är kul! Centralförbundet brukar tillsammans med sina medlemsförbund vara med och ordna den nationella fiskedagen där skolklasser får bekanta sig både med fisk som hobby och fiske överlag.

frågor om hur vi ska anpassa fisket till ett förändrat klimat. Efter att sälstammarna stärkts så mycket att de utgör ett problem för fisket är de isfria vintrarna problematiska. Numera går det att bedriva ett lönsamt nätfiske endast under is, där sälarna inte kommer åt att förstöra redskapen och fångsterna i dem.

Fisk är trendigt och för tillfället är efterfrågan på fisk större än utbudet. Det är hälsosamt med fisk och med varje kilo fisk man tar upp ur havet avlägsnar man samtidigt näringsämnen. Vi måste dock klara av att förvalta vattnen så att det även ges utrymme för ett hållbart fiske. Det här betyder bland annat att vi måste komma fram till en vettig säl- och skarvförvaltning.

För tillfället jobbas det hårt för fiskets väl på lokalt plan. Alla Finlands 118 fiskeriområden håller på att utarbeta nyttjande- och vårdplaner, som ska stå klara i slutet av det

här året. Planerna ska staka ut riktlinjerna för nyttjande och vård av fiske för de kommande tio åren. Samarbetets roll är viktigare än någonsin. Verkligheten ute på fältet är sällan varken svart eller vit. Det här måste även återspegla sig i hur vi ser på fiskresurserna, fisket och vården av fiskbestånden. Att jobba fram kompromisser är aldrig lätt, men är det enda som i längden bär frukt.

Läs mer om Centralförbundet för Fiskerihushållning och vad vi jobbar med på www.ahven.net

MALIN LÖNNROTH

jobbar som fiskeribiolog på Centralförbundet för Fiskerihushållning. Malin är hemma från och bosatt i Borgå, och har studerat miljö- och marinbiologi vid Åbo Akademi

malin.lonnroth@ahven.net

ARTIKELFÖRFATTAREN

Systrarna Åsa Alaterä (t.v.) och Tanja Åkerfelt i fiskbilen är en vanlig syn i Söderkulla, Sibbo.
Foto: Thure Malmberg

Sista Sibbofiskaren satsar på förädling

Text: Thure Malmberg

På Löparö i Sibbo skärgård driver Tanja Åkerfelt och hennes man Jaakko ett företag som sysslar med både fiske, catering och byggtjänster i skärgården. Sedan 2013 har Tanja officiellt varit yrkesfiskare. Tanja och Jaakko är de sista aktiva utövarna av skärgårdens traditionella näring i Sibbo.

– Som yngre hade jag fått nog av både hav och fisket. Jag kunde inte tåla lukten av fisk, och utbildade mig till kock för att säkert få stanna på landbacken. Men här är jag nu: fiskare och fiskförädlare i Sibbo skärgård, skrattar **Tanja Åkerfelt** på Löparö i sydöstra Sibbo intill gränsen mot Borgå.

Längre västerut i Sibbo finns det andra fiskare, som emellertid håller på att pensionera sig. Tanja och hennes man **Jaakko** är därmed de sista aktiva utövarna av skärgårdens traditionella näring i Sibbo.

Visserligen har själva fisket fått vika för en aktiv satsning på fiskförädling, ny teknik och marknadsföring. På fredagar står Åker-

felts fiskbil utanför Alko i Söderkulla i södra Sibbo och till exempel under höstmarknaden på Pörtö gamla skola ligger Åkerfelts robusta, dryga 10 meter långa Kulkuri lastad med delikatesser vid skolbryggan. Ines hette den båten när Åkerfelts köpte henne, och namnet har hon fått behålla.

– Man skall ju inte byta namn på båtar, det ger otur, säger hon.

Tur har hon och Jaakko haft med satsningen på fiskförädling. Senaste höst gick strömmingen till på Finska viken, och då fick Åkerfelts tillräckligt för egna inläggningar både för strömmingsmarknaden i Helsingfors och för julförsäljningen i Söderkulla.

Tanja Åkerfelt. Foto: Mariella Raevuori

Några andra torg eller marknadsplatser har man inte kapacitet för.

Dagen före julafton var köerna långa till fiskbilen, och både inlagd egenhändigt fiskad strömming och förädlad ädelfisk från olika grossister gick åt på löpande band.

– Men det är dåligt med vildfisken, vi får inte längre ens gös. Laxen kommer vanligen från Norge medan sik och forell har tagits upp av finländska fiskare. Abborren har försvunnit och torsk ser vi sällan. Om det någon sällsynt gång kommer en ål är kölistan lång bland hugade kunder, säger Tanja.

Hennes farfar **Georg Åkerfelt** flyttade efter kriget från Ekenäs skärgård till Löparö, där pappa **Kurt** föddes och under många år var yrkesfiskare. Tanja och Jaakko valde att 2013-2014 att gå som fiskargesäller med Kurt som mästare. Utbildningen är ovanlig för en kvinna och har till och med presenterats på ett seminarium i Bryssel.

Under bolagsnamnet Åkerfelts Service Ab erbjuder makarna vid sidan av fiskförädlingen även cateringverksamhet. Genom ett annat bolag handhar de bland annat även byggtjänster i skärgården.

Men för en yrkesfiskare är problemen är många.

– Sälarna vill vi inte diskutera hemma, för att inte tala om skarvarna. Vi behöver bara titta ut genom fönstret för att se vad de kan ställa till med på kobbar och skär.

– Byråkratin har ökat. Om vi får en lax ska den genast anmälas till NTM-centralen innan vi tar den iland. Förr ringde vi sjöbevakarna, men sedan övergick vi till det digitala anmälningssystemet. Böcklingen var tidigare viktig när fiskarna i Sibbo förädlade strömming, men det har vi inte börjat med. I stället är gravad och kallrökt lax det vi satsar på, säger Tanja Åkerfelt, fiskare i tredje generationen i Sibbo.

THURE MALMBERG

har jobbat 30 år på HBL som reporter och biträdande redaktionschef. Han har varit medarbetare till Tidskriften Skärgård i över 20 år och har författat ett antal böcker, främst om skärgård och sjöfartshistoria.

040 5936269
Centrumgränd 1 A 3, 01150 SÖDERKULLA
Maj-oktober: Fågelviksvägen 26, 06950 EMSALÖ

Nätfiske. Foto: Pia Prost

Fisket i Skärgårdshavet i konstant förändring

Text: Pekka Salmi, Kristina Svells och Jari Setälä

Fisket har av tradition utgjort en central del av skärgårdsbefolkningens utkomst, men under de senaste decennierna har nya intressen och värderingar för hur kust- och skärgårdsområdena bör användas tagit över. För närvarande sysselsätter fisket i sig en så liten del av skärgårdens befolkning att den viktiga fiskekulturen och yrkesfiskarna är utrotningshotade. Å ena sidan har fiskarna även tidigare rättat sig efter förändringar i miljö och samhälle, men nu verkar det vara allt svårare att hitta anpassningsmöjligheter. Å andra sidan efterfrågas fisk och aktiviteter relaterade till fiske, så trots utmaningar och hot går det även att ana sig till möjligheter.

Vid sidan av sjöfart och småbruk har fisket utgjort en väsentlig del av skärgårdsbornas mångsidiga utkomst. Fisket och de små jordbruken utgjorde en kombinerad näringsform, som varierade enligt årstiderna och baserade sig på en arbetsfördelning familjemedlemmar mellan. Speciellt skötfisket efter strömming möjliggjorde att ytterskärgården befolkades, men i takt med nya innovationer blev fångstmetoderna mångsidigare och fiskearterna mer varierande. Förutom skötfisket fiskades strömming även med ryssja och med vinternot. Det mest kända området för vinternotfiske var Rimito, men denna kollektiva fångstform idkades i stor utsträckning också på andra håll i mellan- och ytterskärgården. Levande fjällfisk transporterades med sumpbåtar till Stockholm och betydande mängder fisk såldes till den ryska marknaden. Exportkanalerna till Ryssland ebbade emellertid ut då Finland blev självständigt 1917.

MOTORISERINGEN AV BÅTAR på

1920-talet förbättrade fiskets lönsamhet genom att effektivisera själva fisket och för-snabba transporten av fångsten. Skärgårdsfiskets blomstringsperiod varade ända till andra världskriget och efter det har antalet fiskare minskat. Fiskaryrkets dragningskraft avtog samtidigt som lönearbetets möjligheter ökade inom tätorterna och skärgårdens befolkning minskade, speciellt i den yttre skärgården. Nya konstgjorda material erbjöd de kvarvarande företagarna lättare och mera effektiva redskap, som likväl krävde investeringar och utmanade fiskarnas inte alltid så stabila privatekonomi.

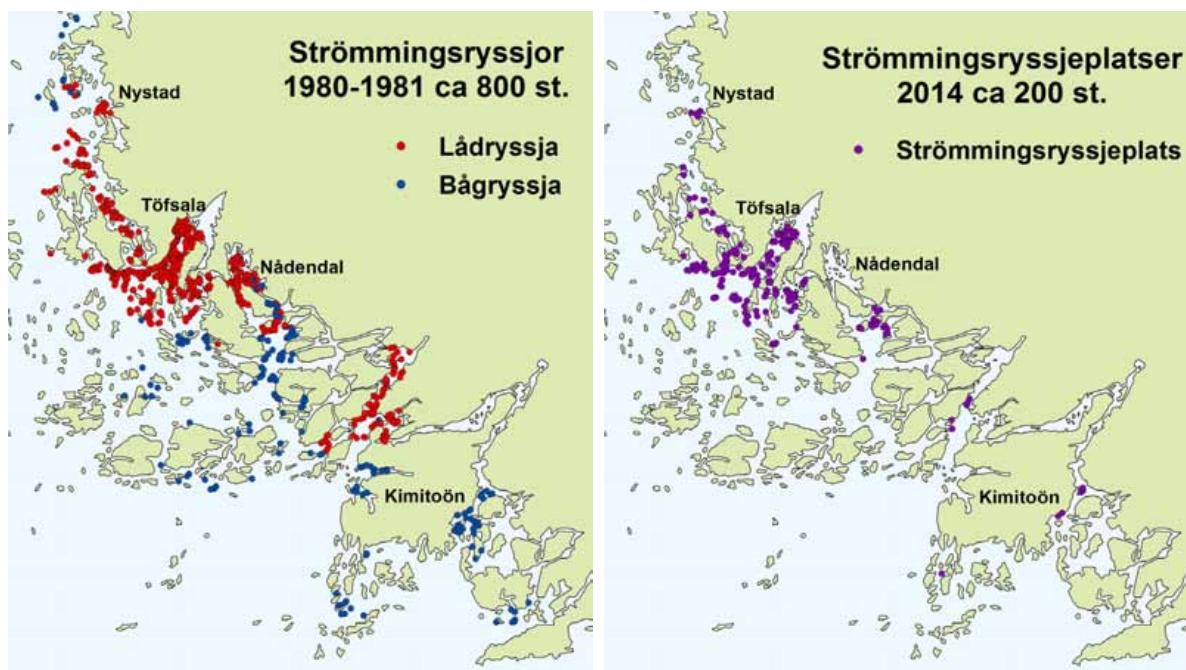
I Skärgårdshavet var fiskerinäringen ännu länge kopplad till den småskaliga jordbruks-ekonomin, men från 1970-talet kompen-serade utvecklingen av fiskodlingen delvis den avtagande fiskeriverksamheten. Under

samma tid, då välfärdsstatens strukturer slipades genom arbetsstidsreglering, barnbidrag och semesterersättningar, öppnades nya sysselsättningsmöjligheter för skärgårdens bosättare. Bondens möjligheter till mångsidigt arbete ändrades ofta till en kombination av fiske och lönearbete, där främst fruarna sysselsatte sig inom hälsovården eller som lärare medan männen sökte sig till jobb på förbindelsebåtar eller övrig sjöfart.

Ännu under 1970-talet fick hälften av skärgårdsbefolkningen sin utkomst från primärproduktion, men snart avtog dess betydelse samtidigt som fritid, rekreation och naturskydd förändrade användningen av skärgården. I en sådan situation, det man benämner en post-produktiv skärgård, blir utövarna av traditionella näringar allt mera trängda. De kvarvarande familjerna anpassade sig likväl genom nya former av mångsyssleri. Många yrkesfiskare började sälja sina produkter direkt till båtfarare, andra resenärer och sommargäster. De erbjöd även sina bryggor och stugor till förbipasserande skärgårdsturister. Utkomsten grundade sig sålunda på nya inkomstkällor i stället för bondesamhällets kombination av lantbruk och fiske. Fiskodlingen fick sitt fotfäste och därtill uppkom en variation av nya fångstmetoder och fångstmetoderna diversifierades.

GÖSEN blev allt vanligare i skärgården och vid sidan av strömmingen blev den en av Skärgårdshavets mest betydande fångster. I slutet av 1990-talet började de allt mer förekommande sälarna och skarvarna skada fiskarnas arbete. Skador förorsakade av säl blev alltför påfrestande inom mellanskärgårdens fångstplatser och fisket flyttades till innerskärgårdens vikar, för att samsas med sommarstugor och andra fritids- och rekreationsaktiviteter. Antalet fiskare minskade återigen.

Det småskaliga fisket har under årtionden visat sig vara en flexibel och seg näring

Antalet strömmingsryssjor har minskat och koncentrerats till norra Skärgårdshavet. © Luke

fyllt av innovativa aktiviteter. För tillfället ser läget inte speciellt ljus ut då beaktar det sjunkande antalet fiskare och den relativt höga medelåldern. Den utmanande tillvaron och historien bakom skärgårdsfisket, skildrat som en krisnäring ända sedan mitten av 1900-talet av Erland Eklund i sin doktorsavhandling om Kustfiskare och kustfiske i Finland, är således en framställning väl värd att minnas. Man kan fråga sig huruvida ett socialt och ekologiskt hållbart skärgårdsfiske har en framtid eller inte.

DET ÄR helt klart att det finns en efterfrågan på lokalt fångad fisk, högklassigt förädlade produkter och en levande fiskekultur. Dessutom har tekniska innovationer, nya marknadsföringskanaler och fångst av förut okända fiskarter möjliggjort en förändring i yrkesfiskarnas handlingsmönster. För tillfället är deras egna anpassningsåtgärder svagare än

tidigare på grund av att näringens förutsättningar allt oftare dikteras centralt, från andra håll än det lokala. Fiskarna har allt svårare att påverka utmaningar orsakade speciellt av sälars och skarvars överkan samt reglering och förvaltning av fiskerinäring och miljön. Dessa omständigheter utgör för närvarande de centrala faktorerna för skärgårdsfiskets vara eller icke vara - yrkesfisket i Skärgårdshavet är i sin nuvarande form inte längre socialt och ekonomiskt hållbart.

I början av 2000-talet började säl- och skarvbestånden i Skärgårdshavet utmana skärgårdsfiskets lönsamhet, i samma utsträckning som på andra håll av den finländska kusten. Fiskarnas innovationsförsök och framtidsvisioner testas kontinuerligt av sälare och skarvar, då dessa minskar fångstens storlek, försämrar dess kvalitet samtidigt som de ökar arbetsbördan och kostnaderna.

Sumpar på Stenskär. Foto: Pekka Salmi

Dessutom är det svårt att lokalisera fiskbestånden inom traditionella fångstområden. Under de senaste åren har speciellt fiske av gös förstärkts. Enligt fiskarna har dock sälarna drivit gösen längre in mot kusten. När det kommer till utmaningarna sälen och skarven försakar har den tekniska utvecklingen och förändringar i sättet att fiska haft relativt liten betydelse, särskilt gällande nätfiske. Fiskarna önskar allmänt att minska djurens antal och speciellt de individer som närmar sig fångstbragder.

MÅNGA FISKARE anser att ökningen av gösens minimimått i Skärgårdshavet har försvärat näringsutövningen. Det är inte endast en fråga om hot av utkomstmöjligheter men även ett ifrågasättande av fiskarnas egen erfarenhet, kunskap och förmåga till beslutstagande. De erfar att den rådande vetenskapsbaserade förvaltningstraditionen varken

tar deras lokalkännedom eller behov på allvar trots att det är fråga om deras försörjning samt det sammanhang som utgör valet av deras livsstil. När det gäller säl- och skarvfrågor har erfarenheterna gällande begränsningar av påverknings- och anpassningsmöjligheter varit liknande.

OLIKA OMRÅDEN i skärgården uppvisar sina egna styrkor och möjligheter för fiske, samt olika sätt för att marknadsföra de lokala produkterna. Under de senaste 10 åren har man inom de norra delarna av Skärgårdshavet börjat fånga mera nors, braxen och mört. Närmare tätorter kan fiskarna höja mervärdet på fångsten genom förädling och direktförsäljning. Under de senaste 10 åren har man inom de norra delarna av Skärgårdshavet börjat fånga mera braxen och mört. Det har blivit ett sätt att avlägsna näringsämnen från vattendragen samtidigt som man pro-

Klas Mattsson på Jurmo röker fisk. Foto: Pekka Salmi

ducerar hälsosam fiskmat till konsumenter och direktförsäljning. En del av fiskarna har investerat i strömmings- och norsfiske med ryssja, eftersom sälskador inte är lika vanliga på denna fångstform som på nätfiske. Därtill ser man en ökad efterfrågan på strömring och nors. I den norra delen av Skärgårdshavets finns företag som mottar och fryser fångsten samt upprättat exportvägar till Östeuropa. Fångsten har visat sig vara lönsam och möjliggjort fisket som förvärvskälla. Även strömmingsstrålningen i skärgården har under de senaste åren återhämtat sig.

Ett småskaligt skärgårds- och kustfiske har traditionellt klarat sig utan tillförsel av of-fentliga medel då man hittat sätt att anpassa sig på egen hand. I den nuvarande situationen krävs dock ett brett samarbete för att

återställa branschens sociala och ekonomiska livskraft. År 2014 grundades Skärgårdshavets fiskeaktionsgrupp, som upprätthålls i samband med Leader-gruppen I samma båt med verksamhet i 14 kommuner, från Salo i öster till Gustavs i väster. Organisationen är en del av den helhet Europeiska havs- och fiskerifonden utgör och främjar skärgårdens fiskerinäring genom sitt lokalt förankrade arbetssätt. Fiskeaktionsgruppen finansierar projekt vilka främjar samarbete, utvecklar värdekedjor och lyfter värdet på fiskets utnyttjande- och förädlingsgrad, samt arbetar för att förnygra yrkesgruppen. Skärgårdshavets fiskeaktionsgrupp utgör en viktig sammanlänkande faktor mellan olika intressegupper i frågor som gynnar grunden för skärgårdens kultur och identitet, nämligen fiskerinäringen.

Litteratur

Eklund, E. 1994. Kustfiskare och kustfiske i Finland under den industriella epoken. Studier i en yrkesgrupps yttre villkor, sociala skiktning och organisation 1860–1970. Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet, Forskningsinstitutet. SSKH Skrifter 5.

Salmi, P. 2018. Post-productivist transformation as a challenge for small-scale

fisheries: Changing preconditions and adaptation strategies in the Finnish Archipelago Sea Region. *Regional Studies in Marine Science* 21: 67-73.

Svels, K., Salmi, P., Mellanoura, J. & Niukko, J. 2019. The impacts of seals and cormorants experienced by Baltic Sea commercial fishers. *Natural resources and bioeconomy studies* 77/2019. Natural Resources Institute Finland, Helsinki. 50 p.

JARI SETÄLÄ

PEKKA SALMI

KRISTINA SVELS

arbetar på Naturresursinstitutet i Åbo.

fornamn.efternamn@luke.fi
029 532 6000 (Växel)

ARTIKELFÖRFATTARNA

Kari Ranta-aho tackar för sig. Foto: Kaj Mattsson

Ett arbetsliv i fiskenäringens tjänst

- Kari Ranta-aho går i pension

Text: Pia Prost

När jag klockan tre en fredag eftermiddag stiger in på Närings-, trafik- och miljöcentralen i Åbo för att träffa fiskerichefen Kari Ranta-aho, tar jag för givet att intervjun är hans sista uppgift för dagen. Men nej. Efter att i lugn och ro samtalat med mig i över en timme, ska Ranta-aho fortsätta med att förbereda ett föredrag han ska hålla nästa vecka och ta itu med några andra papper som väntar på skrivbordet. Han har alltså inte börjat trappa ner, trots att han kommer att gå i pension den första april.

Det är ingen överdrift att säga att **Kari Ranta-aho** vikt hela sitt arbetsliv till fiskerinäringen. En stor del av studierna också. Ranta-aho är uppvuxen i Pargas, där han gick i finsk grundskola. Efter att ha gått ut gymnasiet i Åbo föll det sig naturligt att fortsätta studierna vid Åbo Akademi, där han studerade kemi och ekologi.

I slutet av sina studier, år 1981, fick Ranta-aho möjligheten att åka som stipendiat

till Háskóli Íslands, Islands största universitet i Reykjavik. I praktiken tillbringade han en stor del av sina två år på Island vid Mývatn, en näringsrik insjö i närheten av Kraflavulkanen på nordöstra Island. Här gjorde han sitt examensarbete om rödingens populationsdynamik.

– Det var en mycket fin tid, jag fick ganska långt flyga och fara som jag ville. Vid Mývatn bodde jag hos en fårfarmarfamilj. Där fick jag således lov att lära mig prata isländska för att göra mig förstådd.

Fårfarmaren hade 800 får plus alla lamm. Han var noga med att precis alla får skulle ha egna namn och hade en otroligt lång namnlista i sitt häfte. Våra band till Island är ännu starka, konstaterar Ranta-aho, som planerar en resa till Island tillsammans med sin fru, nu när det snart finns mer ledig tid att disponera.

När Ranta-aho kom tillbaka till Finland började han jobba med ett fiskeprojekt inom Åbo universitet vid sjön Pyhäjärvi i Säkylä. Men det blev inte långvarigt. År 1983 grundades Åbo fiskeridistrikt och när den första fiskerichefen **Jan Eklund** märkte att Ranta-aho kunde både laxproblematiken, fiskeribiologi och båda språken, anställdes han för ett projekt inom fiskeriförvaltningen och blev snart fiskeriplanerare i distriktet.

När Eklund 1986 flyttade till Österbotten var Ranta-aho hans ställförträdande, och på den vägen är det. År 1987 blev Kari Ranta-aho utnämnd till fiskerichef av statsrådet. Ranta-ahos arbetsadresser har varierat inom Åbo, men i princip har han haft samma tjänst sen dess. Han har också hunnit gå igenom hela fyra reformer inom statsförvaltningen under den tiden.

SÅ VAD gör då en fiskerichef? Enligt Ranta-aho är det bästa med hans jobb att man får jobba med fiskefrågor ur så många olika synvinklar:

- Vi ska främja hela fiskerinäringen och fritidsfisket – vi styr, reglerar och beviljar stöd. Arbetsfältet sträcker sig längs hela den finska kusten, från östra Finska viken till Bottenviken. Åbo är vår bas; regionala byråer finns i Helsingfors, Kouvola och Vasa. Personalen på 30 personer är nu uppdelad på tre olika team.

Uppgifterna inkluderar genomförandet av det finska fiskeriprogrammet 2014-2020 på

regional nivå och verkställandet av EU:s fiskeripolitik. De av EU fastställda kvoterna för olika fiskarter övervakas av förvaltningen, det förs register över fartyg, yrkesfiskare och den fartygsvisa kvotanvändningen. Överträdelse eller olagligheter förs vidare i systemet och går det riktigt illa kan fiskaren få böter eller till och med förlora sin fiskelicens.

Inom ICES (International Council for the Exploration of the Sea) samlas all data om Östersjöns fiske av kvoterade fiskarter och ICES ger EU-kommissionen den vetenskapliga rekommendationen för högsta hållbara fiskekvoten för respektive art. Underhandlingarna inom EU påbörjas oftast redan i maj och de slutliga kvoterna slås fast i slutet av året för olika kvotområden i Östersjön. I Finland har Naturresursinstitutet beviljats pengar för åren 2015-2020 - sammanlagt 17 miljoner - för att årligen genomföra den vetenskapliga insamlingen av basdata om strömmings-, vassbuks-, torsk- och laxbeståndet. Informationen används när kommande årets kvoter slås fast.

- Vi delar också ut strukturstöd på 10-15 milj på årsbasis från den Europeiska havs- och fiskerifonden, berättar Ranta-aho. Vi beviljar investeringsbidrag, utvecklingsbidrag, innovationsbidrag och projektbidrag för fiskets aktionsgrupper .

Det är på Fiskeritjänst-enhetens ansvar att godkänna fiskeriprodukter som fiskats utanför EUs gränser innan de når butikshyllorna. Alla importansökningar gällande tredje länders fiskeriprodukter granskas av enhetens tjänstemän – godkännandet av dessa importprodukter betyder att de inte är illegalt fiskade eller producerade. Enhetens fiskeribiologer sköter bland annat restaureringen av vandringsfiskår i olika vattendrag längs kusten.

Även fritidsfiskarna hör till Ranta-ahos arbetsbild. Foto: Daniel Strömborg

SAMTIDIGT SOM konsumenterna ropar efter inhemsk fisk och livsmedelspolitiken betonar vikten av lokal mat, blir yrkesfisket allt svårare. Många yrkesfiskare lider av den stora förekomsten skarvar eller sälar, och Ranta-aho efterlyser nationella lösningar.

– Alla yrkesfiskare fiskar på sina egna vattenområden. Om skarvar eller sälar dyker upp, blir du på sätt och vis fånge i dina egna fiskevatten. I två närbelägna fiske-

vatten påverkas kanske den ena yrkesfiskaren inte alls, medan den andra drabbas så hårt att det blir för svårt att fortsätta

– Det är av högsta vikt att vi har en aktiv kår av yrkesfiskare - att jobba för det blir även en av min efterträdarens viktigaste uppgifter, säger Ranta-aho. Hållbara lösningar finns. En enda yrkeskår kan inte bära hela bördan av att skarv-och sälpopulationerna vuxit sig så starka.

Enligt Ranta-aho har metoderna inom fiskodlingen gått framåt väldigt mycket. Han talar om foderkoefficienten, det vill säga sambandet mellan tillsatt foder och producerad fisk. Genom att öka energiinnehållet i foderet har mängden foder sjunkit märkbart i förhållande till hur mycket fisk som produceras. Foderkoefficienten har gått ner väldigt mycket sedan 1980-talets början, vilket också beror på minskat foderspill.

– När man tidigare talade om en foderkoefficient i fiskodlingarna på 4-6, är vi nu nere på 1,1. För att förstå varför fisken är så ekoeffektiv måste vi titta på dess fysiologi: fisken behöver inte jobba för att producera värme och den behöver inte jobba för att stå på fyra fötter, den bara flyter. Genetiskt sett växer den snabbt, konstaterar Ranta-aho. Fiskens egenskap som växelvarm art är fantastisk.

– Idag är fiskodlingarna både klimat- och näringspolitiskt mycket bra. Genom fiskmjölsfabriken i Kasnäs, vilken varit en strategisk målsättning sedan början av 2000-talet, kan vi utnyttja inhemsk strömming och vassbuk för att göra fiskfoder. Där finns även tekniken att avlägsna dioxinet från fiskmjölet. Fortfarande är många rädda för dioxinet och vill inte äta strömming, så det smartaste sättet att öka strömmingskonsumtionen är via fiskmjölsfabriken till odling av regnbågslox, som konsumenterna vill ha.

RANTA-AHO KONSTATERAR att fiskodlingarna fortfarande är en het potatis och miljösidan inom NTM-centralerna längs kusten vill helst ha odlingarna på land i recirkulationsanläggningar, RAC. Tyvärr är RAC-anläggningarna på land ännu olönsamma, eftersom man har löpande driftskostnader med vattenpumpar som måste gå konstant. Slutprodukten är inte heller den bästa, eftersom vissa enzym orsakar problem med smak och lukt. RAC-anläggningar på land behövs, men ännu så länge främst för yngelproduktionen. Men Fiskeritjänst-enheten har stora utvecklingsprojekt på gång inom detta område.

Fritidsfisket är också något som hör till Ranta-ahos arbetsbild. Efter den första april får han kanske mer tid till att fiska själv - under de två senaste åren har han endast satt ut nät ett par gånger.

– Vi har sex barn och fem barnbarn, så på något sätt finns det alltid sysselsättning, skrattar Ranta-aho. Dessutom måste jag hinna heja på Pargas fotbollslag Piffen, jag är en ivrig fotbollsspelare från läktaren.

PIA PROST

jobbar som redaktör för Tidskriften Skärgård och projektkoordinator på Skärgårdshavets biosfärområde.

050-338 1710
prost.pia@gmail.com

ARTIKELFÖRFATTAREN

Inhemskt fiskfoder bra för både fiskerinäringen och havet

Text: Pia Prost

Som den första tillverkaren i Finland producerar Salmonfarm i Kasnäs på Kimitoön fiskmjöl och fiskolja av strömming och vassbuk för tillverkning av bland annat foder för fiskodlingar, svin och fjäderfä. Detta är även ett steg i att avlägsna näringsämnen från Östersjön.

Enbart tre procent av den totala strömmingsfångsten på 126 000 ton kilo (Luke, 2018) används som livsmedel i Finland. Resten används som foder för pälsdjur, som råvara för fiskmjöl eller så exporterades den som livsmedel. Över hälften går till pälsdjursfoder. Eftersom minkarna och rävarna inte föds upp för att ätas, försvinner strömmingen ut ur näringskedjan.

– Genom att istället producera fiskmjöl av strömming och vassbuk, kan man tillvarata deras goda näringsmässiga egenskaper i produktionen av regnbågslox. I motsats till strömmingen blir laxen allt populärare som matfisk, konstaterar **Roger Hakalax**, som är produktionschef på Salmonfarm.

Fiskmjöl användes i fiskfoder redan på 1960-talet. Det framställs genom att man avlägsnar vatten och fett ut fiskrens eller hel fisk. Ännu på 1990-talet användes också vått foder, vilket i praktiken var en mald massa av bland annat färsk strömming. Vid denna tid var dioxinrening ännu ett okänt begrepp, och man kunde uppmäta kraftigt förhöjda värden av dioxin i den odlade fisken.

Vid den nya fiskmjölsanläggningen på Kimitoön avlägsnas det dioxin och PCB som ingår i råvarorna, det vill säga i strömming och vassbuk, och fås bort från näringskedjan.

– Vid själva dioxinreningen värmer vi upp oljan och kör den igenom filter av aktivt kol. Med denna teknik försvinner inte de

omega-3 fleromättade fettsyror och den renade fiskoljan är lämplig för tillverkning av foder. Vi talar om några gram dioxin på årsbasis, men det är viktiga gram. Det använda kolet behandlas som problemavfall.

Salmonfarm jobbar med både fiskodling och –förädling. I fiskodlingsenheten odlas både regnbågslox och sik. Fiskmjölsfabrikens produkter, fiskmjöl och fiskolja, vidareförädlas av olika samarbetsparter till fiskfoder.

Roger Hakalax berättar att fabriken nu varit i gång i fyra år. Som råvara används 35-40 miljoner kg strömming och vassbuk per år, vilket år 2020 motsvarar drygt 40 % av den finska fiskekvoten.

– Denna fiskmängd avlägsnar ungefär 175 ton fosfor och 900 ton kväve från Östersjön, samtidigt som stora mängder hälsosam strömming kanaliseras in i människans näringskedja. Fiskmjölsfabriken innebär också en trygghet för fiskeriindustrin, eftersom vi kan erbjuda en bra försäljningskanal för stora mängder fisk. Fiskmjölsfabriken höjer Finlands självförsörjningsgrad på protein med 15 procentenheter och bidrar till att avlägsna näringsämnen ur Östersjön.

– Finländarna uppskattar inhemsk odlad fisk, säger Hakalax, och målsättningen ur både miljö- och sysselsättningsynvinkel är att höja Finlands självförsörjningsgrad. Regnbågslox som idag odlas i Finland är godkänd av WWF tack vare bra foder och miljövänlig odlingsteknik.

Vasa fick sitt Fiskets hus

Text och bild: Guy Svanbäck

I slutet av juli 2019 öppnades Fiskets hus i Vasa för allmänheten. I huset finns Österbottens Fiskarförbunds och Österbottens Fiskeriförsäkringsförenings nya gemensamma kansliutrymmen, restaurant HEJM och fisk- och delikatessaffären Fiskdisken. Med Fiskets hus har fiskerinäringen i Österbotten fått en synlig plats i stadsbilden.

Tanken på ett Fiskets hus har en lång historia inom Österbottens Fiskarförbund. Vi har drivit ett flertal projekt genom åren med målsättning att skapa ett fiskekluster, där även en fysisk plats för verksamheten funnits med hela tiden. Idéerna fick dock fart först sommaren 2016 när den kände köksmästaren **Michael Björklund** från Åland

ville öppna en fiskrestaurang i Vasa. Vi kom i kontakt med varandra och fann genast en gemensam idé att samarbeta kring.

Samtidigt höll Vasa stad på att detaljplanera Fiskstrandsområdet och hade utlyst en kvalitetstävling för utveckling av Fiskstranden. I diskussionerna vi hade kom vi snabbt fram till att vi skulle delta. Ett konsortium bestående av Michael Björklund, **Johanna**

Stenback, producent inom den kreativa branschen och Björklunds kontaktperson i Vasa, Köttdisken Malax Ab, Österbottens Fiskarförbund och arkitekt **Ann Charlott Hästö** från arkitektbyrå ACH Architecture Ab lämnade i september in sitt bidrag Fiskets hus. I november 2016 utsåg stadsstyrelsen i Vasa vårt bidrag till vinnaren i tävlingen.

Fiskets hus har byggts helt med privata medel. Huset drivs av Fiskets Hus Fastighets Ab med ett par större och flera mindre privata delägare, restaurant HEJM och Fiskdisken. Fiskarförbundet och fiskeriförsäkringsföreningen hyr sina utrymmen.

Fiskets hus består av en restaurang, en fisk- och delikatessaffär samt en informationspunkt om fisk och fiske. Fiskdisken är en välförsedd fiskaffär som satsar på delikatesser från närområdet, och det även möjligt att köpa färdigt tillredda matportioner att äta på plats eller att ta med sig. Fiskdisken är egentligen en saluhall i miniatyr.

Restaurant HEJM satsar på satsar på väl-lagad mat av närproducerade österbottniska råvaror. Ledordet är kvalitet och maträtterna är en blandning av traditionell och modern nordisk mat som tillreds i ett öppet kök.

Österbottens Fiskarförbunds informationspunkt knyter ihop konceptet kring Fiskets hus. I våra utrymmen får man information och rådgivning om allt som hör till fiskerinäringen. När vi inte själva är på plats kan man ta del av viktig information via en infoskärm. Samarbetet mellan aktörerna i Fiskets hus ger nya möjligheter för att arrangera olika aktiviteter med betoning på fisk och fiske.

Med Fiskets hus får Fiskstranden i Vasa en stark och tydlig fortsättning på den historiska användningen av området. Fiskförsäljningen vid Fiskstranden har långa traditioner. Vasanejdens Fiskandelslag hade verksamhet här åren 1943-1989 och Fiskarförbundet ordnade den första Fiskets Dag vid Fiskstranden år 1974.

GUY SVANBÄCK

är specialsakkunnig vid Österbottens Fiskarförbund

guy.svanback@fishpoint.net

ARTIKELFÖRFATTAREN

Isfria vintrar blir allt vanligare i takt med att klimatet ändras. Hur inverkar detta på miljön och fisket?

Förlorar vi en primärnäring?

Text och foto: Kaj Mattsson

Det sägs att skärgårdsbor har många ben att stå på och minst tre åkrar: en för grödor, en för bete åt djur och den tredje vatten att fiska i. Fisket har genom tiderna varit livsviktigt och en av förutsättningarna för att kunna leva i skärgården. Men moderna tider har ändrat på fiskets betydelse. Dels har inkomsterna från fisket drastiskt minskat då övriga kostnader stigit, dels har beroendet av fisk minskat, då födan transporteras in "utifrån". Vi håller på att förlora en primärnäring och en del av orsakerna tas upp i denna artikel.

Lönsamheten inom fisket har ständigt sjunkit medan de allmänna kostnaderna för bränsle med mera har stigit. Detta har skett samtidigt som fångsterna har minskat. Även strukturen inom fisket har ändrat. Förr var strömmingen och vassbuken en viktig del av kustfisket, där man fiskade med nät (sköta), ryssja och not. Men detta fiske minskade i betydelse under

slutet av 1950-talet och 1960-talet, när man började fiska strömming med trålar, där trålarna drogs av små trålfartyg.

En stor orsak till minskade fångster beror på faktorer i miljön. Allt som hamnar i Östersjön drabbar i slutändan på något sätt fisken och även annan flora och fauna. Ett håresande exempel är de organiska miljögifterna DDT och PCB som människan tillverkat

Yrkesfiskaren Börje Öhman vittjar en algsmutsig ryssja på Erstan.

och spridit i naturen. Ett annat gift, dioxinet, uppstår vid ofullständig förbränning. Förr bildades det också vid tillverkning av cellulosa och papper. Halterna av dessa ämnen i Östersjön var som störst på 1970-talet, men halter som översteg gränsvärdena uppmättes i strömning ännu på 2010-talet.

Vi hör ofta bara dåliga miljönyheter, men det finns också framgångssagor inom miljöskyddet. Goda nyheter är att dessa miljögifter, tack vare miljöåtgärder, tillverkningsförbud och restriktioner, mer än halverats i Östersjöfaunan under 2000-talet. Totalhalterna har sjunkit med 85 procent.

ETT SYNLIGT resultat på ett långsiktigt miljöarbete och välriktade åtgärder var havsörnarnas och gråsälarnas ”återkomst”. Havsörnen var akut utrotningshotad på 1970-talet. Orsaken var DDT (eller DDE) som gjorde fåglarnas äggskal så tunna att äggen krossades vid ruvning. WWF började mata örnen under vintrarna och nu har stammen återhämtat sig. Gråsälars honor blev sterila av PCB. Som lägst räknade man till endast 3000 gråsäl i hela Östersjön. PCB förbjöds och år 2019 räknade man till 38 000 gråsäl i Östersjön. Det verkliga antalet är större, eftersom alla sälar inte påträffas under flygräkningarna. Naturen söker nu sin nya balans. Från havsfåglarnas synvinkel har vi nu för många havs-

örnar och från fiskets synvinkel för många gråsäl.

Den nya generationens gråsäl har ändrat sitt beteende. Sälarna är inte längre rädda för människan, utan har lärt sig att förknippa en fiskare med utsatta nät och ett dukat smörgårdsbord under vattnet. Sälarna är skickliga på att plocka fiskar ur näten eller äta dem direkt ur näten. Dessutom skrämmer sälar som vaktar nät och ryssjor iväg fiskarna. Följden är att bragderna står tomma då fiskaren vittjar eller tar upp bragderna. Detta tär på inkomsterna, men utgifterna består. Många yrkesfiskare har länge kämpat med sälarna i samma vatten, men har till sist gett upp då bragderna gapat tomma.

ÖVERGÖDNINGEN av Östersjön och våra kustnära vatten är ett annat gissel som drabbat fisken och fisket. Övergödningens effekter på fisket är svåra att se, men en trend är ökningen av karpfiskar såsom mört och liten braxen i kustnära vatten. Det grumliga vattnet smutsar ner fisknäten med sämre fångster som följd, eftersom fisken ”ser” näten i vattnet. Huruvida fisken lider av giftiga algblomningar är en svårare fråga att svara på. Övergödningen leder till för mycket döda, ruttande alger på botten, vilka blir syrefria och döda. Inget liv betyder ingen föda åt fisk och andra småkryp på botten. Fisken försvinner till områden med renare botten.

Ett annat gissel som har dykt upp i kustnära vatten är skarven. De första skarvarna noterades i Finland 1996. Drygt 20 år senare, år 2019, beräknades mängden uppgå till 25 700 par. Skarven är ett mera lokalt problem än sälen. Enligt vissa är skarven ett naturligt fenomen som delvis beror på övergödningen, medan andra säger att mellanskarven är en invandrarart som inte hör hemma i våra vatten. Skarvarna bildar stora kolonier där de häckar och i närheten av en koloni fiskas ofantligt mycket fisk.

Vid långsiktiga förändringar som klimatpåverkan är det svårt att förutse effekterna för fiskarna och fisket. Men arter såsom strömming och sik kommer troligtvis att minska, då salthalten i Östersjön minskar till följd av ökade regnmängder.

År 2000 fanns 196 registrerade yrkesfiskare i Åboland och år 2019 fanns endast 75 kvar. Av dem hör 20 stycken till klass 1, vilket betyder att den årliga inkomsten från fisket överstiger 10 000 euro.

De viktigaste negativa faktorerna för fisket är således:

1. Minskad lönsamhet
2. Ökad konkurrens om fisken på grund av sälar och skarvar.
3. Minskade fångster på grund av miljöfaktorer såsom eutrofiering

Vad behöver då åtgärdas? Antal gräsälar måste minskas, speciellt de individer som specialiserat sig på att vittja fiskebragder. Enligt Havsforskningsinstitutets forskning är dessa sälar nästan till 100 procent hanar. EU:s direktiv som förbjuder handel och användning av sälprodukter måste ändras eller slopas. Direktivet är rent huvudlöst i rådande säl-situation i Finland och Sverige och visar på EU:s inkompetens vid resursförvaltningen.

ANTALET SKARVAR måste begränsas på vissa känsliga områden. Speciellt känsliga är områden där nyrekrytering av fisk förekommer, med andra ord lekplatser för fisk. Arbetet med att minska eutrofieringen bör fortgå och intensifieras. Samma gäller nationella och globala åtgärder mot klimatförändringar.

Vi behöver en bättre uppföljning av lokala fiskstammar för att kunna spåra förändringar. Fiskar är växelvarma djur som reagerar på temperaturväxlingar, men de påverkas även av miljögifter och närsalter.

Det är än så länge oklart ifall kustfisket kommer att kunna återhämta sig inom den närmaste framtiden. Det får tiden utvisa. En sak är i alla fall säker - utan rena friska vatten finns heller inget fiske.

KAJ MATTSSON

är verksamhetsledare vid Åbolands Fiskarförbund rf

kaj.mattsson@abofish.net
0400 573 474

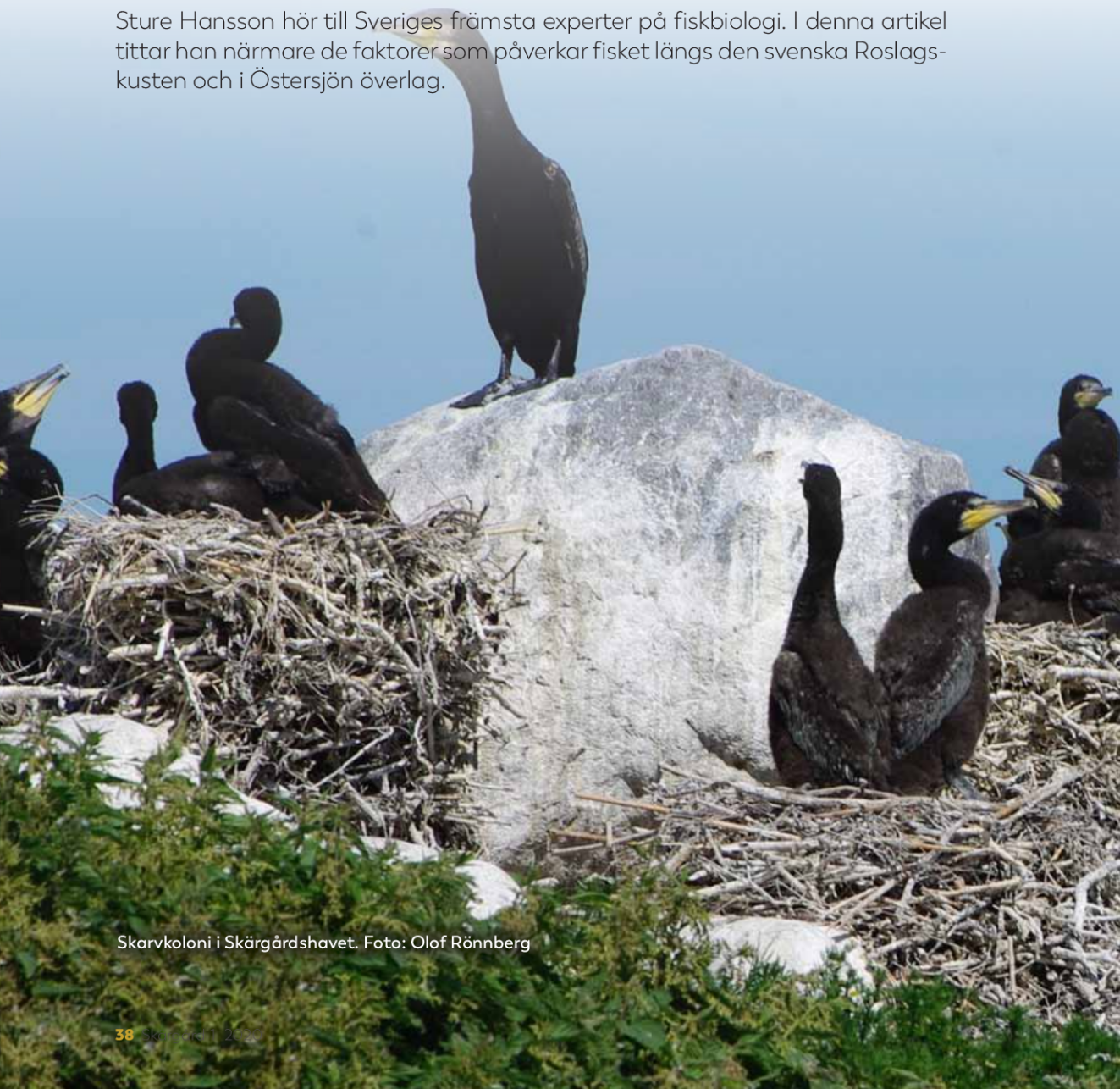

ARTIKELFÖRFATTAREN

Konkurrens om fisken – människa, säl och skarv

Text: Sture Hansson

Sture Hansson hör till Sveriges främsta experter på fiskbiologi. I denna artikel tittar han närmare de faktorer som påverkar fisket längs den svenska Roslagskusten och i Östersjön överlag.

Skarvkoloni i Skärgårdshavet. Foto: Olof Rönnerberg

Yrkesfisket i Roslagens kustbygd har historiskt givit betydande bidrag till nationell och lokal livsmedelsförsörjning. På 1930-talet fanns det cirka 600 yrkesfiskare i Stockholms län, men till 1970 hade de minskat till 130. Minskningen har fortsatt och nu finns bara omkring 30 yrkesfiskare i länet. Medelåldern är hög, varför minskningen kommer att fortsätta om inte fiskemöjligheterna förbättras, så att yngre lockas till yrket.

Bra statistik över det svenska fritidsfiskets utveckling saknas, men mitt personliga intryck är att detta fiske minskat sedan 1960- och 70-talen. Ett möjligt tecken på detta är att två av de tre svenska fiskevårdsföreningar som jag haft kontakt med under årens lopp lades ner 2019.

Med det minskade fisketrycket längs kusten skulle man förvänta sig goda bestånd

av abborre, sik och andra kustfiskar, vilket skulle kunna locka en nyetablering av yrkesfiskare. En orsak till att det inte är så kan vara stelbenthet hos den svenska Havs- och Vattenmyndigheten, som beviljar den licens som krävs för att bedriva kommersiellt fiske. Ett annat skäl kan vara att fiskbestånden i vissa skärgårdsområden trots allt faktiskt är svaga. Som förklaring till det framförs ofta att säl och mellanskarv äter så mycket att fiskbestånden minskat drastiskt. Fiskare får också redskap sönderrivna av sälar som "stjäl" fisk ur näten, vilket försvårar eller omöjliggör fiske.

FÖR ATT bedöma om säl och skarv kan utgöra ett problem för fisket, måste vi titta på hur dessa bestånd har utvecklats.

Mellanskarven är en nykomling i våra vatten. Den första häckningen i Stockholms län registrerades i början av 1990-talet. Under andra hälften av 2010-talet har 5000-6000

par årligen häckat i länet. Dessutom finns här ytterligare cirka 20 000-25 000 icke häckande mellanskarvar. Sammantaget beräknas de konsumera 2500 ton fisk per år, uteslutande i kustvattnen. Skarvens möjliga effekter på fiskbestånden behöver således tveklöst analyseras.

Till skillnad från skarven har sälarna alltid funnits i våra vatten. En gång i tiden, innan olja/tran från valar och petroleumolja fanns att köpa, var sälarna en viktig naturresurs som gav olja, skinn och kött. För hundra år sedan fanns uppskattningsvis 100 000 gråsäl i Östersjön och dessa sågs som en allvarlig konkurrent till fisket. Genom intensiv jakt hade de 1940 minskats till ungefär 20 000 djur. Beståndet låg sedan på denna nivå till början av 60-talet, när antalet säl ar åter började minska. Orsaken denna gång var miljögifter, som försämrat deras fortplantningsförmåga. Under 1980-talet nådde antalet säl ar den lägsta nivån, med bara några tusen djur. Framgångsrika miljövårdsåtgärder vände utvecklingen, och sedan sekelskiftet ökar antalet säl ar med 7-8 procent per år. Nu finns uppskattningsvis 50 000 gråsäl i Östersjön.

För ett sekel sedan, med 100 000 säl ar i Östersjön, fanns ett omfattande skärgårdsfiske. Är det då realistiskt att hävda att dagens sälbestånd som bara är hälften så stort, skulle utgöra ett påtagligt problem för dagens fiske?

För hundra år sedan var yrkes- och husbehovsfiskarna alltså många fler än idag, och samtidigt var sälarna utsatta för intensiv jakt. Detta gjorde att sälarna var mycket räddare för människor än de är nu. Eftersom antalet människor och båtar var störst inomskärs, är det rimligt att anta att säl en då främst uppehöll sig i det yttre havsbandet och mer sällan i inner- och mellanskärgårdarna. Nu är sälarna oskygga och snarast nyfikna på människor. Därför kan det idag finnas mer säl inne i skärgårdarna än det gjorde för hundra

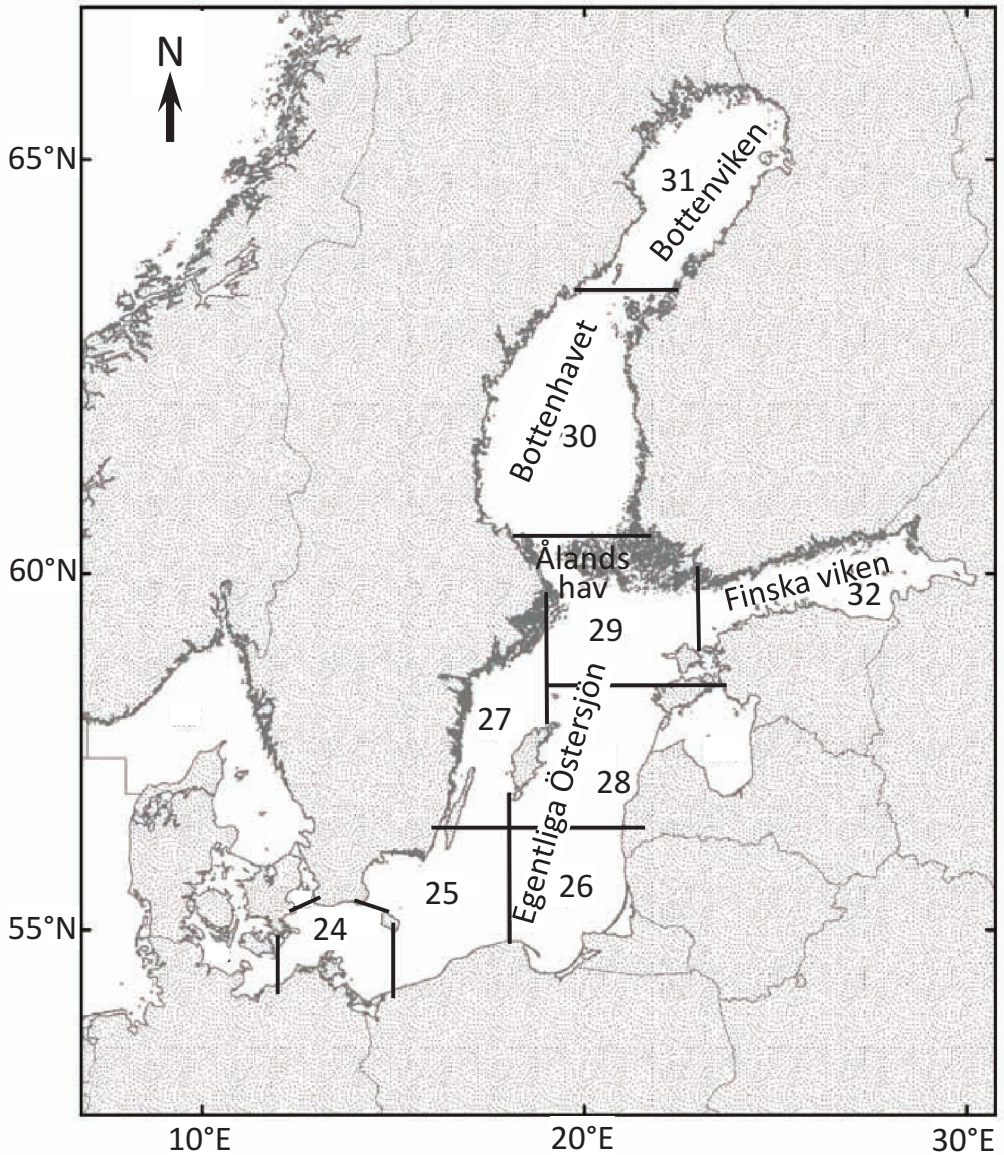
år sedan. Det är alltså realistiskt att anta att sälarna nu kan orsaka större redskapsskador, till exempel sönderslitna nät, än tidigare.

DE EKONOMISKA förlusterna för fisket som säl och skarv orsakar genom skador på redskap och fångst (sönderbitna fiskar) kan beräknas förhållandevis lätt. Det är betydligt svårare att ta reda på hur stora fångstbortfall som yrkes- och fritidsfisket drabbas av genom att säl och skarv plockar fisk ur näten och på så sätt minskar fångsterna. Ännu svårare är det att ta reda på hur mycket fisk de äter, och om de därmed minskar bestånden så mycket att yrkes- och fritidsfiskare får mindre fångster. Att det är gott om säl och skarv behöver inte heller nödvändigtvis innebära att det råder konkurrens.

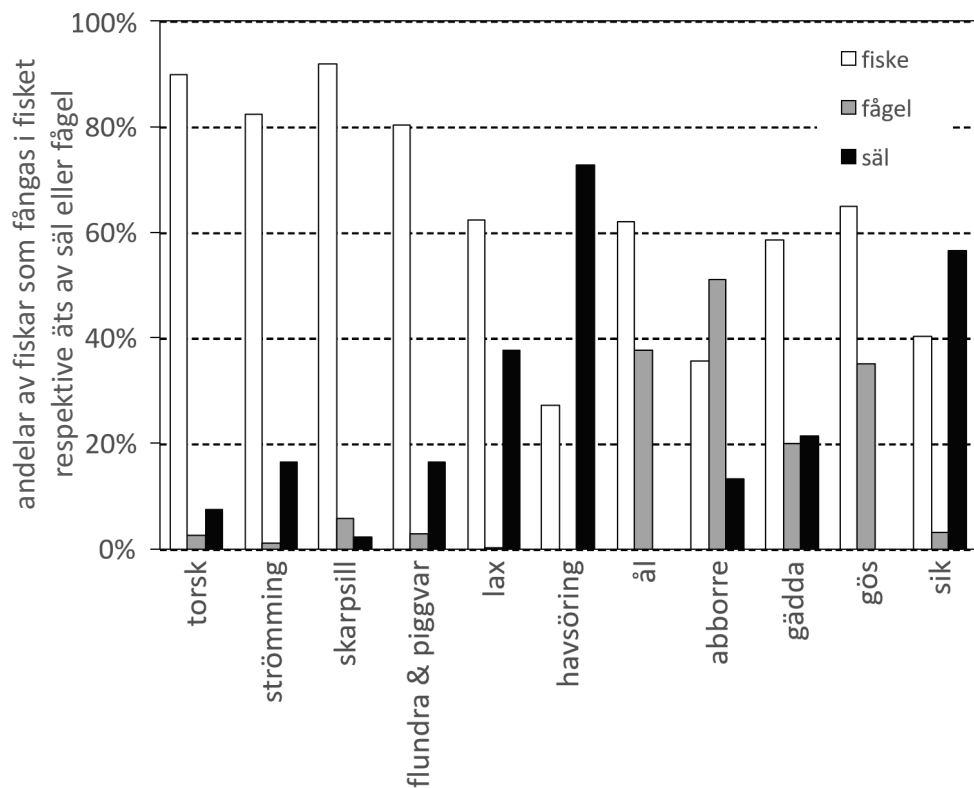
För att undersöka detta samlade jag för några år sedan välmeriterade ekologer, fisk-, säl- och fågelforskare från Sverige, Finland, Ryssland, Estland och Danmark för att undersöka om fågel och säl verkligen konkurrerar med fisket om Östersjöns fiskresurser. Eftersom skärgårdarnas yta är liten jämfört med de vidsträckta havsvidderna, är också bestånden av skärgårdsfisk (såsom abborre, gädda, sik och gös) små, vilket gör dessa känsligare för fiske och rovdjur än de stora utsjöbestånden av strömming, skarpsill (vassbuk) och torsk. Det var därför viktigt att ha med expertis från de länder (Sverige, Finland, Ryssland och Estland) som har Östersjöns största skärgårdsområden.

Ett första steg i vårt arbete var att undersöka vilka belägg som finns för att människor genom fiske påverkar de olika fiskbestånden i Östersjön. Tanken var, att om vi påverkar bestånden av en fiskart är det rimligt att även de vilda rovdjuren gör det ifall de äter ungefär lika mycket som fisket fångar.

För många av kustens fiskarter, som abborre, gädda, sik och flundra, har lokala fis-

Östersjön indelat i områden enligt fångstdata för olika fiskarter. Hansson och medarbetare beräknade sälarnas och fåglarnas fiskkonsumtion för vart och ett av dessa områden. Enligt beräkningarna fanns 70 % av Östersjöns gräsälvar i rutorna 27 och 29, varför konkurrensen om fisken kan vara större i dessa områden än de generella värdena visar.

Andelar av olika fiskarter som fångas i fisket, respektive äts av säl och skarv i hela Östersjön. Exempel på tolkning av figuren: av all abborre som fångas tas ungefär 35 % av människor, 50 % av fågel (skarv) och 15 % av säl.

Abborren är en viktig art inom kustfisket. Foto: Bigstock

keförbud visat att fisket påverkar bestånden. Fiskeförbud leder till fler och större fiskar. För andra arter har man på andra sätt visat att det är rimligt att anta att fisket påverkar bestånden.

För att beräkna hur mycket fisk som fångas av yrkes- och fritidsfisket i Östersjön kombinerades nationell fångststatistik och data från Internationella Havsforskningsrådet (ICES). Vi använde oss också av den geografiska indelningen av Östersjön som ICES etablerat (se kartan), eftersom fångster redovisas separat för dessa rutor. Denna indelning är inte idealisk för att belysa situationen enbart i Roslagens kustvatten och havet där utanför, men det är den bästa tillgängliga uppdelningen av Östersjön. Omkring år 2010 var den totala fångsten omkring 0,7 miljoner ton årligen, som till 95 procent bestod av torsk, strömming och skarpsill.

VI BERÄKNADE mängden fisk som under samma tidsperiod äts av Östersjöns fiskätande däggdjur (grå-, knubb- och vikaresäl, tumlare, mink och utter) och ett 20-tal fiskätande fåglar. Data baserades på hur många dom var, hur mycket och vad de åt. Däggdjur och fåglar åt vardera omkring 0,1 miljoner ton fisk. Det var främst sälarna som stod för däggjurens fiskkonsumtion (gråsäl 75 %, vikare 20 % och knubbsäl 5 %). Baserat på de studier som finns av gråsälens födosammansättning antogs att 70 procent utgörs av torsk, strömming och skarpsill och resten av kustlevande arter.

Av fåglarnas konsumtion kunde 80 procent tillskrivas fem arter (mellanskarv 40 %, sillgrissla och tordmule tillsammans 25 % och stor- och småskrak 15 %). Sillgrissla och tordmule söker sin föda i öppna havsområden och äter nästan bara strömming och skarpsill. Det finns inga uppgifter om diet-sammansättningen hos stor- och småskrak, men med hänsyn till att de söker sin föda i kustområdena är det rimligt att anta att de

främst äter kustlevande fisk. Mellanskarvens föda har beskrivits i närmare 20 olika studier och domineras av kustfisk. Det vanligaste bytet var abborre (20-30 % av födan), men många andra fiskslag förekom, som tånglake, mört och andra karpfiskar, gers, gädda och gös.

De vilda djurens konsumtion av torsk, strömming, skarpsill och plattfisk är liten jämfört med fiskets landningar. Även om förhållandena skiljer sig mellan olika delar av Östersjön, är redskapsskador och att sälen plockar ut fisk ur näten det sätt på vilket fisket huvudsakligen påverkas.

För de övriga fiskarterna som redovisas i tabellen är sälarnas och fåglarnas konsumtion av samma storleksordning som fiskets landningar. Eftersom vi konstaterat att fisket efter dessa arter (möjligen med undantag för ål) påverkar bestånden, är det realistiskt att också säl- och fåglar bidrar till att minska fiskförekomsten. Fåglarnas konsumtion av kustfisk är dessutom underskattad, eftersom det finns dietdata bara för mellanskarven. Stor- och småskrake äter uppskattningsvis 19 000 ton fisk, till stor del kustlevande arter, varför mängden av till exempel abborre som äts av skrakar kan vara betydande. Fåglars konsumtion av ål, abborre, gädda, gös och sik i figuren intill baseras således endast på det som skarven beräknats äta (40 000 ton). När ett slag av byte utgör en liten andel av rovdjurens diet, blir beräkningarna av konsumtionen av detta byte osäkert. Detta är påtagligt för havsöring, ål, gädda och gös.

SLUTSATSEN ATT det är konkurrens mellan säl, fåglar och fiske kritiserades av några finska kollegor (Heikinheimo m.fl.). De menade bland annat att vi överskattade effekterna av rovdjuren, eftersom rovfiskar äter mer fisk än vad fågel och säl gör. Syftet med vår uppsats var emellertid inte att ta reda på hur mycket som alla olika fiskätare i Östersjön konsumerar, utan att undersöka ifall säl och fåglar

Sälstammarna har ökat kraftigt under de senaste årtiondena. Foto: Tony Cederberg

konkurrerar med oss människor. Det finns dessutom en mycket viktig skillnad mellan rovfiskar och säl/skarv. När rovfiskar äter fisk ger det en produktion av denna rovfisk, vilket kan utnyttjas av fisket. En stor del av rovfiskarnas föda utgörs av arter som inte är av intresse för fisket (exempelvis mört, löja, spigg, tånglake och stubbar), varför rovfiskarnas fiskkonsumtion kan öka den totala produktionen av fisk som är av värde för oss människor. När skarv och säl äter fisk, resulterar detta i en total förlust av denna fiskresurs. Kritiken av Heikinheimo m.fl. besvarade vi i en uppföljande artikel. Vi stod fast vid vår slutsats att det är konkurrens om fisken.

DET ÄR fantastiskt glädjande att miljögiftsmängderna i Östersjön minskat så mycket att sälarna inte längre är hotade. Samtidigt har sälarnas mycket kraftiga ökning, liksom mellanskarvens etablering i Östersjön, resulterat i betydande problem för yrkes- och fritidsfisket. Dels konkurrerar säl och fåglar med människan om viktiga livsmedel, dels orsakar sälarna kostsamma skador på fiskeredskap.

I förvaltningen av våra naturresurser är det rimligt att beakta möjligheten att minska bestånden av arter som konkurrerar med oss. Det har vi sedan länge gjort på land, till exempel genom älgjakten som i betydande utsträckning syftar till att begränsa skogsskadorna. Förslag om ökade möjligheter till jakt på såväl säl som skarv finns också. Vill vi förbättra förhållandena för fisket, måste en omfattande jakt tillåtas, varför besluten som fattas måste vara mer än symboliska. I Östersjön finns nu omkring 50 000 gråsäl och antalet ökar med 7-8 procent per år. För att inte beståndet ska öka behöver den årliga avskjutningen därför vara 3000-4000 djur. För att förbättra förutsättningarna för fisket måste ännu fler skjutas för att antalet säl ska minska. För att minska antalet mellanskarvar (nu 100 000 häckande par kring Östersjön) behövs också kraftfulla åtgärder.

GLOBALT ÄR många fiskpopulationer maximalt utnyttjade eller överfiskade, samtidigt som behovet av fisk till den växande världsbefolkningen ökar. Ur ett folkhälsoperspek-

tiv bör även vi i Sverige och Finland öka vår konsumtion av fisk. Mindre än en tredjedel av den fisk svenskarna äter kommer från nationellt fiske och vattenbruk. Tillspetsat kan man alltså säga att vi till största delen äter andras fisk, vilket inte kan vara långsiktigt försvarbart.

Ett klassiskt ordspråk från miljörelsen blir synnerligen relevant: ”Tänk globalt, handla lokalt”. I det perspektivet är det nödvändigt att förvalta Östersjön på ett sådant sätt att fisket kan ökas utan att det leder till överexploatering. Detta är också i enlighet med internationella överenskommelser om att fiskeriförvaltningen ska ge maximal och uthållig avkastning (FN:s Johannesburgdeklaration). Detta skulle också skapa arbetstillfällen i kustregionerna. En förutsättning för detta är en reglering av de vilda djur som påtagligt konkurrerar om fiskresurserna och försvårar fisket genom att förstöra eller ”stjäla” fisk från redskap.

Texten har i en något annorlunda form också publicerats i 2020 års utgåva av Roslagens Sjöfartsminnesförenings årsbok 'Rospiggen'.

Huvudsakliga källor:

Hansson, S., Bergström, U., Bonsdorff, E., Härkönen, T., Jepsen, N., Kautsky, L., Lundström, K., Lunneryd, S.-G., Ovegård, M., Salmi, J., Sendek, D. och Vetemaa, M. (2018). Competition for the fish – fish extraction from the Baltic Sea by humans, aquatic mammals, and birds. – ICES Journal of Marine Science, 75: 999–1008.

Hansson, S., Bergström, U., Bonsdorff, E., Jepsen, N., Kautsky, L., Lundström, K., Lunneryd, S.-G., Ovegård, M., Salmi, J., Sendek, D. och Vetemaa, M. (2018). Response to comments by Heikinheimo et al. (in press) on Hansson et al. (2018): competition for the fish—fish extraction from the Baltic Sea by humans, aquatic mammals, and birds." ICES Journal of Marine Science 75(5): 1837-1839.

Heikinheimo, O., Lehtonen, H. och Lehikoinen, A. (2018). Comment to Hansson, S. et al. (2017): "Competition for the fish – fish extraction from the Baltic Sea by humans, aquatic mammals, and birds", with special reference to cormorants, perch, and pikeperch. ICES Journal of Marine Science 75(5): 1832-1836.

STURE HANSSON

är professor emeritus i ekologi vid Stockholms universitet och ledamot i Kungliga Skogs- och Lantbruksakademien. Sture är i dag en glad pensionär, men har fortfarande en täpsens kvar i forskarvärlden. Sina bopålar fördelar han mellan Singö i Roslagens skärgård och centrala Stockholm.

Östersjötorsken blir allt magrare. Orsaken är inte klarlagd. Foto: Tony Cederberg

Allt hänger på en god fiskeförvaltning

Text: Cecilia Lundberg

Kustfiske. Utsjöfiske. Skarv och säl. Vad är riktigt läget för fisken och fisket i Östersjön i nuläget om vi malar med stora penseldrag? Skärgård har diskuterat saken med Sture Hansson, professor emeritus vid institutionen för ekologi, miljö och botanik vid Stockholms universitet. Hansson är i dag en glad pensionär, men har fortfarande en tåspets kvar i forskarvärlden.

På frågan om läget för fisken i Östersjön i dag kan **Sture Hansson** inte ge ett entydigt svar.

– Det är ingen överdrift att konstatera att forskarna för tillfället inte förstår sig på torskens handlingsmönster, slår Hansson fast.

För tio, femton år sedan trodde sig forskarna ha problemen klarlagda för Östersjöns giganter inom det kommersiella fisket, det vill säga torsk, strömming och vassbuk (skarp-sill). Speciellt för torskens del handlade det om överfiske. För att få bukt med de minskande torskbestånden infördes begränsningar i fångsterna. Torsken svarade snyggt och reproduktionen visade att bestånden ökade.

Men sanningen, eller naturen, visade sig inte vara så enkel. Dagens torskar är magra, rent av svältfödda.

Vad som ligger bakom detta finns det än så länge bara spekulationer kring. Är det för att vassbuken, en betydande födokälla för torsken, flyttat sig längre norrut än tidigare? På så sätt överlappar inte torskens och vassbukens utbredningsområden varandra längre lika väl. Är det de stora syrefria bottarna som minskar tillgången på bottendjur för torskyngel och småtorsk? Handlar det om ökade mängder av parasiter, med torsken som mellanvärd och sälen som slutvärd? I synnerhet i södra Östersjön har sälstammarna under de senaste åren ökat snabbt, dels genom reproduktion och dels genom invandring norrifrån. Eller är det en kom-

bination av dessa? Eller ytterligare någon okänd faktor?

I norra Östersjön och södra Bottniska viken har trycket på strömmings- och vassbuchsbestånden ökat sedan trålningen för fiskmjölsproduktion ökat. Det finns många som upplever att detta reducerat mängden fisk för det småskaliga, traditionella fisket. Dessa fåtaliga yrkesfiskare påverkas också av att tillgången på arter som till exempel sik och gös minskat.

- Gösen räknas som en övergödningssynnad art som ökar i näringsrikt vatten. Då vattenreningen förbättrats missgynnas gösen. Detta samband är inte helt klarlagt, men kan åtminstone vara en delförklaring, konstaterar Sture Hansson.

DET GÅR inte att tala fisk och fiske i Östersjön i dag utan att komma in på säl- och skarvfrågorna. Varför är de så eldfångda?

- Det är komplext. Jag tror att vi får gå tillbaka 50–60 år i tiden för att förstå konflikten. Då var problemen med miljögifter akuta - sälrar och havsörnar höll på att utrotas från Östersjön. Samtidigt spreds förfärliga filmer om hur sälrar klubbades ihjäl utanför Norge och Kanada. Starka opinioner mot miljögifter och säljakt skapades och dessa har levt kvar i folks medvetande. Hur opinionen skapades och varför har delvis fallit i glömska. Säljakt ses av många som förkastligt och EU har förbjudit handel med sälprodukter, samtidigt är det allmänt accepterat med jakt på till exempel älg och vildsvin. I många städer och samhällen används skattepengar på att döda möss och råttor, eftersom dessa är obehagliga. Men jakt på sälrar som orsakar stora skador, kan många inte acceptera.

- För skarvens del, fortsätter Hansson, har det länge tvistats om artens ursprung

- är skarven en naturlig art hos oss eller en invasiv art som bör utrotas? Samtidigt har en del ornitologer valt att förneka de belägg som visar att mellanskarven påverkar fiskbestånden. Detta tillsammans med den naiva föreställningen att ”vi inte ska manipulera naturen”. För att garantera mat åt jordens befolkning är vi tvungna att manipulera naturen, annars kan vi inte föda alla.

GÄLLANDE DE ökande bestånden av skarv och säl ser Hansson ändå att förståelsen för problemen från myndighetshåll är större nu än tidigare.

A och O för det småskaliga kustfiskets framtid i Östersjön är en god förvaltning av de små, lokala bestånden. Hansson bedömer att EU:s fiskeripolitik har förbättrats betydligt under de senaste 20–30 åren. Det viktigaste i nuläget är hur den tillämpas. Att de årliga besluten om fiskekvoter verkligen följer de vetenskapliga råden. Riktlinjerna som bör följas är de som det internationella havsforskningsrådet (ICES) tar fram. I nuläget anser ICES att bestånden av strömming och vassbuk är inom acceptabla gränser, medan det för torskens del återigen har införts ett totalt fiskestopp för 2020.

VI BORDE äta mera fisk, och givetvis helst inhemska, lokalfångad fisk. Både sett till global livsmedelsproduktion och till folkhälsa uppmanas vi öka vår fiskkonsumtion. Hur ska vi locka till detta?

Hansson välkomnar alla initiativ till kommersialisering av så kallad skräpfisk. I den här frågan har Finland kommit långt, inte minst tack vare samarbetet mellan John Nurminens stiftelse och detaljhandelskedjan Kesko. Deras skärgårdsfiskbiffar gjorda på hållbart fångad braxen blev snabbt den populäraste frysta fiskprodukten i K-affärerna 2017.

Sture Hansson, professor emeritus vid Stockholms universitet. Foto: Privat.

– Id och braxen är ju traditionella matfiskar, men har under senare tid inte ansetts tillräckligt fina. Att höja statusen för dem ger samtidigt nya möjligheter för yrkesfiskarna.

Ju mer du vet om fisk och hur god fisk ska smaka, desto kräsare är du. Hansson själv är mycket bortskämd med färsk fisk, speciellt strömming. Den köper han sällan i affär i Stockholm. På den punkten är han synnerligen bestämd:

– Strömming ska ätas inom 24 timmar, helst bara tre timmar efter fångst.

Han ser att de småskaliga yrkesfiskarna och skärgårdskrogarna här har en betydande

uppgift. Finns det tillgång på pinfärsk fisk och folk får lära sig hur sådan ska smaka, borde det gälla som lockbete. Självt fiskar han gärna strömming och abborre till husbehov. Eller havsöring, eftersom han då får tillfälle till en rejäl dos frisk luft på köpet.

Det enda som kan slå en smörstekt byxad abborre (en fisk på 300 gram ger två filéer av perfekt tjocklek) är stekt strömming. Men då ska den vara så färsk att musklerna ännu lever när den kommer i stekpannan.

– Strömmingen ska vara så färsk att du måste hålla stekspaden över den så att den inte ska böja sig som en märla, berättar Hansson. Godare finns inte!

CECILIA LUNDBERG

är doktor i marinbiologi och jobbar vid Centret för livslångt lärande vid Åbo Akademi, bland annat som redaktör för Tidskriften Skärgård.

ARTIKELFÖRFATTAREN

Sandstubbens beteende är ett forskningstema inom miljöbiologin på Åbo Akademi. Foto: Anniina Saarinen

Aktuell fiskforskning vid Åbo Akademi

Text: Martin Snickars och Tom Wiklund

Fiskforskning vid Åbo Akademi har pågått sedan tidigt 1960-tal, då verksamheten vid både Husö biologiska station och Parasitologiska institutet kom igång. En stor del av fiskforskningen på Husö görs i grunda kustområden och ofta i relation till övergödning och klimatförändring. Parasitologen har bytt namn till Laboratoriet för akvatisk patobiologi, men forskningen koncentreras fortfarande på parasiter och sjukdomar hos fiskar.

Forskningen kring fiskars beteende fokuserar främst på sexuell selektion och hur olika ekologiska förhållanden påverkar parningssystemen, till exempel hos sandstubb. Olika habitats sammansättning påverkar partnervalet, eftersom populationstäthet och könkvot varierar i olika habitat. Även eutrofiering påverkar beteende, gruppiv och födoval hos sandstubb.

Aktuellt inom forskningen av introducerade arter är ”nykomlingen” svartmunnad smörbult och dess roll i kustens näringsväv. Hur viktig är arten som byte för rovfisk,

skarv och säl, och vilken effekt har den på bottendjur. Vilken inverkan har smörbulten på det övriga fisksamhällets struktur och funktion? Jämförande undersökningar utförs mellan områden där arten finns och inte finns, samt mellan olika delar av Östersjön där arten förekommit olika länge.

Kustområden och skärgård kännetecknas av en mosaik av olika undervattensmiljöer. Genom att undersöka olika fisksamhällen i olika livsmiljöer kan man få en bättre bild av hur arter med olika funktion - så som rovfiskar och bytesfiskar - utnyttjar dessa habitat. Samtidigt söks svar på vilken betydelse olika

habitat har för samverkan mellan fiskarter, till exempel abborre och gädda. Hur inverkar habitatet på predationsrisk och konkurrens?

Genom att analysera grundämnen, såsom strontium och barium, i fiskarnas öronstenar får man en bild av fiskens levnadsmiljö. Metoden kan tillämpas för att beräkna andelen utplanterad fisk i ett bestånd, eftersom öronstenarnas sammansättning ofta skiljer sig mellan odlad och vild fisk. Till exempel går det att beräkna till vilken grad ett sikbestånd är beroende av utplanterad fisk. Därmed kan man även uppskatta hur stor del av beståndet som utgörs av naturligt lekande fisk.

Vid Laboratoriet för akvatisk patobiologi är forskning kring antibiotikaresistens, vattenmögel och orsakerna till knutsjuka hos sik aktuella.

Vi undersöker hur behandling med bakteriofager - en typ av virus - kan ersätta användning av antibiotika i fiskodlingar. Virus angriper specifika bakterier som förorsakar omfattande sjukdomsutbrott hos odlad regnbågslox på ett globalt plan. All användning av antibiotika, såväl inom human- som veterinärmedicin, framkallar antibiotikaresistenta bakteriestammar. Nyligen lyckades vi isolera bakteriestammar från fisk som är resistenta mot alla de tre antibiotika som

får användas mot bakteriella sjukdomar i fiskodlingar.

Ett annat forskningsområde är förekomsten av vattenmögel (*Saprolegnia*) hos olika, främst odlade fiskarter från olika delar av Finland. Vi vill veta vilka arter och grupper av vattenmögel som infekterar olika fiskarter i fiskens olika livsstadier. En infektion orsakad av vattenmögel förstör fiskens hud. Fisken har svårt att upprätthålla sin vätskebalans och dör slutligen av osmotisk chock.

Slutligen arbetar vi också med den mikroskopiska parasiten *Henneguya zschokkei* som förorsakar så kallad knutsjuka hos sik. Parasiten bildar relativt stora vitaktiga parasitcystor i fiskens muskulatur. För att se om det är möjligt att minska parasitens förekomst i odlad sik kartlägger vi parasitens biologi, artstatus och förekomst i vild och odlad sik.

MARTIN SNICKARS

är akademilektor i miljö- och marinbiologi, med uppgifter som föreståndare för Husö biologiska station

martin.snickars@abo.fi

TOM WIKLUND

är föreståndare för Laboratoriet för Akvatisk Patobiologi och akademilektor vid Miljö- och marinbiologi vid Åbo Akademi. Han forskar speciellt i smittsamma bakteriella sjukdomar hos fisk och vilka alternativ till antibiotikabehandling som kunde användas inom fiskodlingsindustrin.

tom.wiklund@abo.fi

Historiska hamnplatser och fiskelägen kartläggs

Text: Tapani Tuovinen och Riikka Tevali

Forststyrelsen och Museiverket samarbetar för att kartlägga historiska hamnplatser och fiskelägen i Skärgårdshavet och Bottenhavet. Syftet är att öka kännedomen om hamnplatserna för att trygga deras bevarande inom havsplaneringen. Samtidigt vill man överbygga den traditionella klyftan mellan arkeologiskt fältarbete ovan och under vattenytan.

Bakom Gärskärsstugan finns en äldre husgrund med rester av en eldstad i hörnet.
Foto: Tapani Tuovinen, Forststyrelsen.

Arbetet utförs inom ramen för kulturarvsprojektet BalticRIM, som omfattar 13 samarbetspartner i Östersjöländerna. Projektet stöder den Europeiska unionens direktiv för havsplanering. På det praktiska planet utför man arkeologiska kartläggningar av utvalda maritima pilotområden.

Kartläggningen började 2018 i Jussarös och Bottenvikens nationalparker. Under fältsäsongen 2019 rörde sig en arbetsgrupp på fyra personer ute på Skärgårdshavet och Bottenhavet. **Riikka Tevali, Rasmus Boman** och **Teemu Mustasaari** svarade för undervat-

tensarbetet och **Tapani Tuovinen** för den arkeologiska inventeringen på utvalda holmar. Syftet var att koppla observationer på land till avvikelser på närliggande havsbotten. Sådana undersökningar görs med en så kallad side scan sonar, ett ekolod som ger utslag för avvikande former på botten. Det kan röra sig om skeppsvrak, ankare, stenbryggor eller nedsänkta laster. Om något sådant påträffas, dyker man ner för att fastställa vilket slags fynd det handlar om.

Med historiska hamnplatser och fiskelägen avser vi alla platser där man utgående från historiska källor eller arkeologiska belägg vet att passagerare och varor har transporterats

Den uppgrundade hamnen och uppdräkterna på Gärskär. Foto: Tapani Tuovinen, Forststyrelsen.

mellan hav och land. Det handlar dels om hamnar som etablerades inom sjöfarten och flottan och besöktes av sjöfolk, köpmän, soldater, tjänstemän och fiskuppköpare. Dessa hamnar finns ofta omnämnda i historiska källor. De kan identifieras arkeologiskt genom husgrunder på land och genom exempelvis pålar och föremålsfynd under vatten.

VI ÄR också intresserade av övergivna fiskelägen i utskären. Ett fiskeläge hade i regel en vik som skyddade båtarna för sjögång. En skyddande vik var ett kännetecken som vi använde oss av då vi sökte efter äldre fiskelägen. Ofta finns det också skriftliga uppgifter kring olika vistelser, samt om hantering av båtar och redskap.

Vi samlade in uppgifter om historiska hamnplatser från arkivkällor, litteraturen, arkeologiska informationskällor och på basen av ortnamn. Till slut valde vi ut 18 holmar och delar av holmar för inventering.

Fiskestugor förfaller snabbt eller fraktas bort. Några generationer efter att ett fiskeläge övergetts finns inte många spår kvar. Av det livliga säsongsfisket har endast det som

en gång byggdes av sten bevarats fram till våra dagar. Det rör sig om husgrunder, tomtningar - grunder till enkla fiskekojor utan egentligt golv, uppdräkter där båtarna drogs upp på stranden, hjällar där skötarna torkades och eldstäder där maten tillreddes. I den yttre skärgården varierar de olika stenkonstruktionernas åldrar från 100 till 600 år.

Våra förundersökningar gav oss spår till övergivna fiskelägen där olika anläggningar av sten bevarats. Det finns också namn på äldre fiskeskär där förleden hamn ger ledtrådar, fastän de i övrigt verkar sakna bevarade arkeologiska lämningar på land.

Vi har inte upptäckt några spår av människan på havsbotten runt dessa fiskeskär. Vår preliminära slutsats är därför att de materiella omständigheterna på fiskeskären var anspråkslösa och att man noggrant har tagit hand om alla de ägodelar som medfördes dit. Även skeppsbrotten verkar ha inträffat på andra håll än i närheten av fiskelägena.

Gärskär i Vänöarkipelagen i nuvarande Kimitoöns kommun, tidigare Dragsfjärd, är ett känt fiskeläge. Det har presenterats för

Dykare undersöker vraket i Hoppostenkari vid Birsjär, Euraåminne. Foto: Riikka Tevali, Museiverket.

tidskriften Skärgårds läsare (3/1996) av **Agnetta Andersson**. I artikeln berättar hon om de levande minnena av skötfisket vid Gärskär och att torparna på Alskär, Lökhalm, Kråkskär och Kopparholm årligen besökte holmen, ända fram till 1948 då fisket tog slut. Holmen hade flera fiskestugor, av vilka alskärsbornas stuga från 1899 fortfarande finns kvar. I närheten finns lämningarna av åtminstone två fiskestugor till.

NERE VID stranden ser man fem uppdräkter som uppstått när man röjde undan stenar i vattenbrynet för att kunna dra upp båtarna till skydd för sjögången. En avvägning av anläggningarna och en åldersbestämning med beaktande av landhöjningen gav vid handen att anläggningarna varit i bruk från den andra hälften av 1800-talet till långt in på 1900-talet.

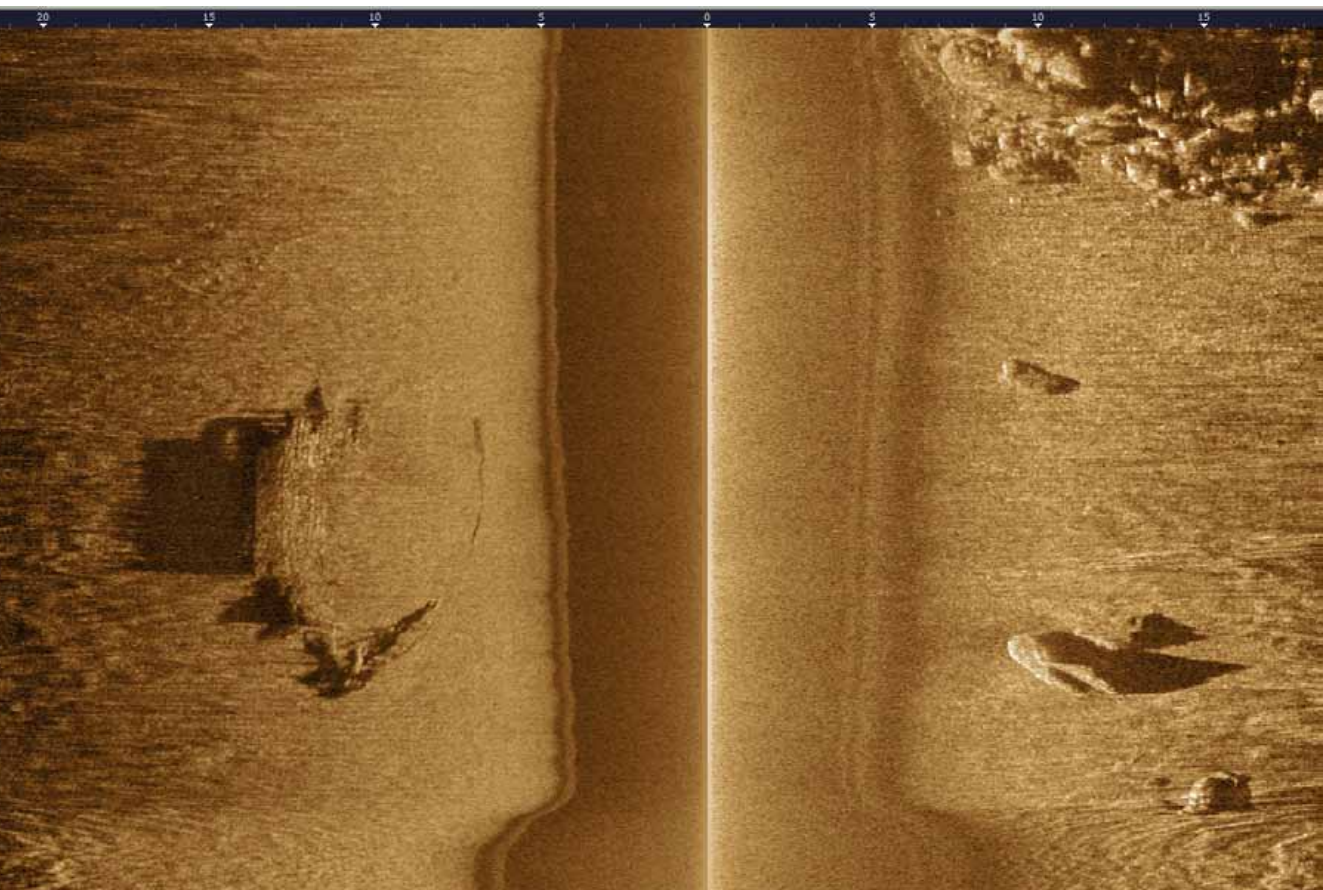
På holmen finns också "saltanringar", det vill säga stenkonstruktioner där strömmings-tunnorna kunde förvaras skyddade för den gassande solen. Litet högre upp på en bergssluttning finns ett 450 m² stort fält av små stenrösen. Dessa stenrösen höll upp skötbredor, på vilka man hängde upp sina bragder.

Alla dessa lämningar passar ihop med den muntliga historien om fisket vid Gärskär.

Längre bort, vid bergskanten, kan man urskilja spår av att en uppdräkt som har röjts upp på den steniga stranden. Strandens ligger nu på 2,7 meters höjd, vilket innebär att uppdräkten använts kring år 1400. Det finns alltså en svag signal av en lång kontinuitet i fisket vid Gärskär.

Hamnplatserna vi undersökt är Jungfruskär, Björkö, Myshamn och Jungfrusund i Skärgårdshavet. I Bottenhavet valdes Haminasalmi i Euraåminne, samt Haminaholma och inloppet till Krookka hamn i Sastmola (Merikarvia på finska).

HAMINAHOLMA är en egenartad industrihistorisk miljö. Mellan åren 1874 och 1923 fungerade ett ångsågverk tillhörande industrikoncernen A. Ahlström på ön. Sågverkets lastplats omfattade öns östra strand. Resterna av en 500 meter lång bryggkonstruktion finns bevarad ovan och under vattensytan. Utanför stranden ligger vraket efter ett fartyg på fem meters djup. Vrakets mått är 21 x 6 meter och har en öppen lastrumslucka.

Skonerten Olgas vrak i farleden till Sastmola avbildad med side scan sonar.
Foto: Riikka Tevali, Museiverket.

Eventuellt handlar det om en likadan pråm som de sju pråmar som ligger i grunt vatten sida vid sida i norra ändan av ön. Uppenbarligen har man helt sonika låtit pråmarna sjunka när verksamheten lades ner. Vrak efter pråmar som använts i virkestransport är rätt vanliga utmed Bottenhavets kust. Sådana finns exempelvis i viken Tukkiiviiki vid Räfsö i Björneborg.

SUNDET HAMINASALMI ligger invid den gamla skutleden till och från Sverige. På holmen Ryöväscheri byggdes 1792 en lotsstation som var i funktion fram till 1926.

Från 1960-talet till 1997 var sjöbevakningen stationerad på holmen. De fyra vrak som påträffades i de närliggande vattnen tyder på en livlig sjöfart.

Inloppet till Krookka hamn leder genom Skarvörarnas svärnavigerade skärgård. En båk byggdes 1856 för att markera farleden till Sastmola. Trots detta har flera skeppsbrott inträffat längs farleden. Till de sista hör Nystadsskonaren Olga som förläste hösten 1879. Det lilla skäret Olgankari fick sitt namn efter händelsen.

Gärskär är namnet som förekommer i Lantmäteriverkets ortnamnsdatabas, som följer de rekommendationer som ges av Svenska avdelningen vid Institutet för de inhemska språken. Gär- är också namnleden som ingår i Namnledslexikonet, medan jär- inte finns belagd där. De som fiskade vid Gärskär skrev kanske Järskär och det fungerade säkert bra. Holmen har förresten också kallats Grotskär och Stora Gästskär (Eric af Wetterstedt 1789). TT

Källor och mer information

Andersson, Agneta (1996). Säsongsfisket vid Järskär. Skärgård 19(3): 28–31.

www.balticrim.eu

TAPANI TUOVINEN

är docent i kustarkeologi vid Uleåborgs universitet. Han har bland annat sysslat med skärgårdsarkeologi sedan 1983.

tapani.tuovinen@oulu.fi

ARTIKELFÖRFATTARNA

RIIKKA TEVALI

är marinarkeolog och arbetar för Museiverket. Hon förbereder en doktorsavhandling vid Helsingfors universitet om medeltida kontakter i skärgården.

riikka.tevali@museovirasto.fi

Gråsälen är kustfiskets gissel

Text: Mia Henriksson

Gråsälsstammen i Östersjön ökar stadigt och orsakar stora skador för bland annat kustfisket. Endast en bråkdel av kvoten för avskjutning utnyttjas då det inte finns någon morot för jägarna att ta sig an den arbetsdryga jakten.

Yrkesfiskets lönsamhet sjunker. Fångsterna minskar, samtidigt som kostnaderna för till exempel bränsle stiger. Gråsälen, som för omkring 40 år sedan var nära utrotning, har återkommit starkt och är en stor orsak till de minskade fångsterna. En vuxen gråsäl äter i medeltal 4,5-7,5 kg fisk om dagen. Kustfisket är särskilt drabbat, både genom minskad fångst och skadade fångstredskap.

De organiska miljögifterna DDT, PCB och dioxin orsakade reproduktionsstörningar hos sälen på 1970-talet när gifthalterna i Östersjön var som högst. Den hotade stammen ledde till att gråsälen 1976 fredades under reproduktionstiden och totalfredades år 1987. Då räknade man endast några hundra sälar i vattnen kring Finland, cirka 3000 i hela Östersjön.

Även om man ännu på 2010-talet uppmätte halter av miljögifter i strömming som översteg gränsvärdena, har ett långsiktigt miljöarbete och bland annat restriktioner

För att kunna ta tillvara bytet måste gråsälsjakten ske långt ute i ytterskärgården där sälen går upp på land. Foto: Mickel Nyström

inom cellulosa- och papperstillverkningen resulterat i att halterna reducerats kraftigt. Gråsälstammen växte sig småningom starkare. Tio år efter totalförbudet ändrades jaktvårdsförordningen så att jaktvårdsdistrikten kunde dela ut licenser för jakt i forsknings- syfte. Avskjutningen var dock marginell.

Från början av 2000-talet har Östersjöns gråsälstam vuxit med i genomsnitt fem procent per år. Vid flyginventeringar år 2019 noterades cirka 38 000 gråsäl i Östersjön. Av dessa befann sig cirka 14 200 i Finlands havsområde, där Naturresursinstitutet Luke ansvarar för inventeringen. Man räknar med att det faktiska antalet sälar är aningen högre, eftersom alla inte påträffats vid inventeringen.

Gräsäl får numera jagas från den 16 april till den 31 december enligt en regional kvot som fastställs av jord- och skogsbruksministeriet. Kvoterna bestäms så att gråsäl-

stammen inte äventyras utan bevaras på en gynnsam skyddsnivå.

I Finland får man skjuta totalt 1 050 sälar per år, men endast en bråkdel av kvoten utnyttjas. Enligt **Mickel Nyström**, ordförande för Åbolands jaktvårdsdistrikt, finns det flera orsaker till detta. Främst beror det på att säljakt är tidskrävande och arbetsdrygt, samtidigt som bytet inte är särskilt eftertraktat för jägaren och det är förbjudet att sälja vidare.

– I södra delarna av Finland sker säljakten huvudsakligen på öppet vatten, till skillnad från Österbotten och norrut där man kan skjuta säl på isen. För att kunna ta tillvara sälen måste vi skjuta där den går upp på land. Jag brukar säga att så länge man ser träd på holmarna så ser man inte säl på land, vi ska alltså ganska långt ut i ytter-skärgården för att kunna jaga. Det kräver tid och dessutom förutsätter en lyckad jakt lugnt väder, säger Nyström.

Bytet är stort och arbetsdrygt att ta hand om. Det tjocka lagret tran som ligger utanpå köttet användes tidigare till att koka olja. Foto: Mickel Nyström

Utöver särskilda sälskyddsområden är det förbjudet att skjuta säl i Skärgårdshavets nationalpark.

DE TRADITIONELLA och bästa platserna för säljakt finns i nationalparken. Forststyrelsen har inte godkänt jakt på säl och vill inte lätta på förbudet, eftersom man är rädd för att man av misstag skjuter vikare istället för gråsäl. Det ser jag inte som ett problem, eftersom kännetecknen på sälarna skiljer sig märkbart. Vikarstammen är starkare nu och i praktiken är det inte svårt att se skillnad på gråsäl och vikare, säger Nyström.

EU införde år 2015 ett totalförbud mot handel med sälprodukter, med undantag för vissa inuitsamhällen. Det betyder att man inte kan sälja sälskinn som kunde användas till exempel i hantverk, eller sältranet som tidigare kokades till olja, eller sälköttet.

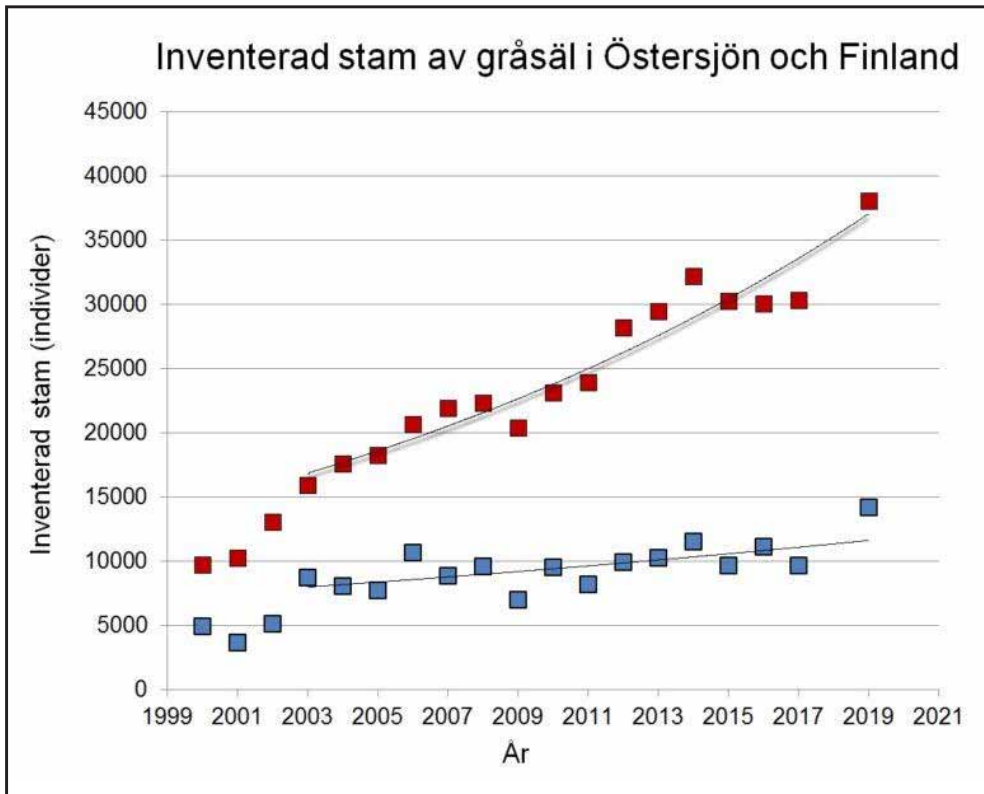
– Jägare är måna om att ta tillvara bytet men i och med förbudet är det svårt. Jag har redan några sälskinn hemma och behö-

ver knappast flera, köttet går att äta, men det kommer ju en hel del från en säl, då en hona väger 120 till 160 kilogram, förklarar Nyström.

Dessutom är det ett tidskrävande handarbete att ta hand om bytet. Sälens ska avblodas, flås, och fett som sitter precis under skinnet ska skäras bort. Djuret kan ha säl-sjuka eller trikiner, så det är viktigt att ha handskar på och hantera köttet rätt. Sälkött är magert, ungefär som älgens, eftersom fett bildar ett eget lager utanpå köttet.

Den enda egentliga motiveringen för att gå ut på säljakt är upplevelsen. Nyström säger att han ibland blir kontaktad av folk som vill komma ut för prova på säljakt.

– Kanske det kunde finnas en krok i någon slags säljaktsturism. Men å andra sidan, säljakt gör man kanske en eller ett par gånger någonsin, det är rätt utmanande och inget man gör varje år så som till exempel älgjakt.

Vid inventeringarna noterade gråsäl i hela Östersjön (röda kvadrater) och i Finland (blåa kvadrater).
Källa: luke.fi Sida: Säl

FAKTA | Kvoter för säljakt

De regionala kvoterna för säljakt fastställs av jord- och skogsbruksministeriet.

Gråsälens förekomstområde är indelat i tre stamförvaltningsområden:

- Bottenviken-Kvarken. Omfattar de havsområden som hör till landskapen Österbotten, Mellersta Österbotten, Norra Österbotten och Lappland.
- Sydvästra Finland. Omfattar de havsområden som hör till landskapen Satakunta och Egentliga Finland.
- Finska viken. Omfattar de havsområden som hör till Nyland och Kymmenedalen.

I området Bottenviken-Kvarken är kvoten 633 gråsäl, i Sydvästra Finland 273 och i Finska viken 144.

Gråsäl får jagas från den 16 april till den 31 december.

Mickel Nyström är ordförande för Åbolands jaktvårdsdistrikt. Foto: Mia Henriksson

Frågan kvarstår alltså, vem ska göra jobbet?

NATURRESURSIINSTITUTET LUKE har samlat in kunskap om sälarnas beteende för att kunna rikta in skötseln av beståndet rätt. Vid Luke har man märkt att det huvudsakligen är gråsälshannar som specialiserat sig på att vittja fiskebragder, så som pontonryssjor. Sälarna är ofta trogna sina områden där de söker föda och man hoppas därför kunna minska sälskadorna genom avskjutning av gråsäl i närheten av ryssjorna. Samma gäller fiskodlingar.

Mickel Nyström gör klar skillnad på säljakt och skadedjursjakt. Där man skjuter skadedjur, till exempel nära en fiskodling, skjuter man sälen i vattnet, vilket gör det väldigt svårt att ta tillvara djuret från båten.

– Det är synd men avskjutningen av skadedjur måste göras. Vid den stora fiskodlingen i Houtskär räknar man med sälskadador på cirka 100 000 euro per år och där har man till och med anställt jägare för att hålla sälen borta.

Enligt Nyström skräms inte sälen av jakt, utan är synnerligen orädd och väldigt nyfiken.

– Jag brukar kalla dem för havets hundar. Det har hänt att vi har skjutit en säl och när vi håller på och bärgar bytet, simmar andra sälar runt båten och kollar in vad vi gör. De skräms inte av jakt eller av människan.

MIA HENRIKSSON

är kommunikatör vid Centret för livslångt lärande, Åbo Akademi. Uppvuxen i Nagu, bosatt i Åbo.

Mia.Henriksson@abo.fi

ARTIKELFÖRFATTAREN

Hur uppfattar fiskarna sin omvärld?

Text: Marina Saanila

Fiskar har till stor del samma sinnen som vi: syn, hörsel, känsel, smak, lukt och balanssinne. Men de uppfattar ändå sin värld lite annorlunda än vad vi gör.

Vissa fiskar ser färger bättre än människan. En del fiskar kan också se ultraviolett ljus som vi människor inte alls kan se. I vattnet minskar ljuset ju djupare man går och därmed också färgerna. Den röda färgen försvinner redan vid fem meters djup, och då ser ett rött bete helt svart ut. I Östersjön syns den gröna färgen bäst, medan den blåa färgen syns bäst i sydligare hav, som i till exempel Medelhavet.

De fiskar som rör sig nära ytan ser bättre än fiskar som lever i djupare vatten. De flesta fiskar är närsynta, de kan se tydligt bara cirka

en meter framför sig. Fiskarnas ögon kan inte reglera ljuset som kommer in i ögat, såsom människans ögon kan göra. Det betyder att om du lyfter upp en fisk över vattenytan bländas den av ljuset, och då ser den väldigt dåligt.

Synen är också viktig för fisken för att de ska hitta en stark och frisk partner. Starka färger kan tyda på att fisken har arvt bra egenskaper och mår bra. Men om vattnet har blivit grumligt kan det vara knepigt för fiskarna att se de andra fiskarnas färger.

Trots att fiskarna inte har öron som vi har, så hör de ändå ganska bra. Deras öron finns

Starka färger kan tyda på att fisken har ärvt bra egenskaper och mår bra. Här en storspigg och en havsnål (nedan) med vackra färger. Foto: Visa Hietalahti

inne i huvudet. Fiskarna hör dovre ljud, alltså ljud som har en lägre frekvens, bättre än högre ljud. Så om du visslar på stranden så kanske fisken inte alls hör dig, medan den alldeles säkert både hör och känner rörelserna från en motorbåt väldigt bra.

En del fiskar fångar sin mat med hjälp av luktsinnet, så deras luktsinne är speciellt välutvecklat. De kan också känna lukten från giftiga ämnen, som till exempel bensin och olja, och till och med svettlukten från en fiskares händer. Om du vill fånga en fisk ska du därför vara noga med att betet inte har varit i kontakt med exempelvis olja från båten, för då kommer fisken inte att nappa.

Några fiskar kan känna smak genom huden. I synnerhet fiskar som lever i grum-

liga vatten har ett bra smaksinne och de kan smaka sig fram till var maten finns.

Vissa fiskar har ett känselorgan som kallas sidolinjeorganet och går längs fiskens båda sidor. Med hjälp av det kan fisken känna av vibrationer och tryckförändringar i vattnet. Den känner av när en rovfisk närmar sig eller om den till exempel simmar nära en stor sten.

Man vet inte riktigt hur mycket fisken kan känna smärta. Framför allt finns det ingen forskning som visar att de kan uppleva smärta så som människan gör det. Däremot vet man att fisken känner av beröring, så kom ihåg att hantera en fisk som du har fångat varsamt.

MARINA SAANILA

är projektledare för Leader-projektet "Fiskaren och fisken" inom Skärgårdshavets biosfärområde. Hon gör två dokumentärfilmer om dels de sista yrkesfiskarna i Skärgårdshavet, dels om fiskens sinnen. Båda filmerna kommer att visas på fiskeutställningen *Piscatus - fisken och människan* på Skärgårdscentrum Korpoström.

marina.saanila@gmail.com

ARTIKELFÖRFATTAREN

Gäddan, Nordens krokodil

Text: Nalle Valtiala

Som ivrig fritidsfiskare bokförde Zachris Topelius sina bragder i en Fiskarkrönika. Nalle Valtialas bok Fiskarkrönika2 innehåller fiskehistorier med Topelius som hjälte och nitton olika fiskarter i centrum. Varje äventyr har som stjärt en faktaspäckad, personligt färgad essä om just den arten. Här bjuds vi på äventyret om gäddan, Nordens krokodil.

– Bonjour, Zachris. Har du sett vad som händer i kyrkan?

Den talande är Henrik, en av Finströms gossar. Finström är klockaren, den som näst kyrkoherden själv är mest välunderrättad när det gäller kyrkans affärer. Men ecklesiastika nyheter sprider sig snabbt från far till son och vidare ut i världen. En pangnyhet på stan denna grävådersdag, dock på låg kyrklig nivå. Saken gäller golvet, som efter ett drygt århundrade av hårt slitage nu rivs upp i flygande fläng.

Snabbt som vinden är pojkarna framme. Porten står på vid gavel. Inifrån kyrkan hörs hårda smållar, mellan dem dova röster och bullrande skratt. Drivor av bråte ligger ute på kyrkbacken, sönderbrutna plankor, bjälkstumpar, kistor i sista stadiet av förmultning. Vad säger de döda om behandlingen? Ingenting, de har inte blivit tillfrågade, varken av arbetarna därinne eller av pojkarna som med pojkars lust rotar bland avfallet. Inte mycket att trakta efter, den rätta slutstationen är stadens soptipp. Men vänta! Molnen ovanför kyrkan har delat sig, solen tittar fram. Samtidigt blänker det till i en hög. Vad kan det vara? En plåtbit av silver från någon kista, vilken är omöjligt att säga. Av kistan finns inget kvar och stoftet av den som legat därinne har väl för länge sedan förts av vinden över halva jordklotet. Zachris lyfter upp plåtbiten och synar den. Hans mun dras till ett belåtet leende.

– Vad ska du med den till? frågar Henrik.

– Följ med så får du se.

Hemma plockas verktygen fram. Vad behövs? En hammare och något hårt underlag. En plåtsax. Inför Henriks uppspärade ögon äger miraklet rum. Inne i plåten har sedan tidens begynnelse en gestalt legat gömd. Strömlinjeformad, med huvud, ansats till ryggfena och stjärt. En fånge, befriad med några klipp av saxen. En gång får snickaren ett nyp i vänster hand, det ger en lila kula under skinnet. I övrigt går arbetet som galant. Frigörelsen är ett faktum, finslipad med fil. Till sist ett hål igenom huvudet och ett i stjärtändan, med en lämplig spik. Där fästs kroken. Vid det laget har Henrik fattat galoppen. Men eftersom han är klockarson kan han inte hålla inne med en fråga som en god stund bränt på tungan:

– Men luktar det inte lite helgerån?

– Hur menar du? frågar Zachris.

– Han har tänkt på samma sak, även om hans egen far är doktor i medicin. Problemet har han ännu inte löst, men så kom frågan som tvingar fram en lösning.

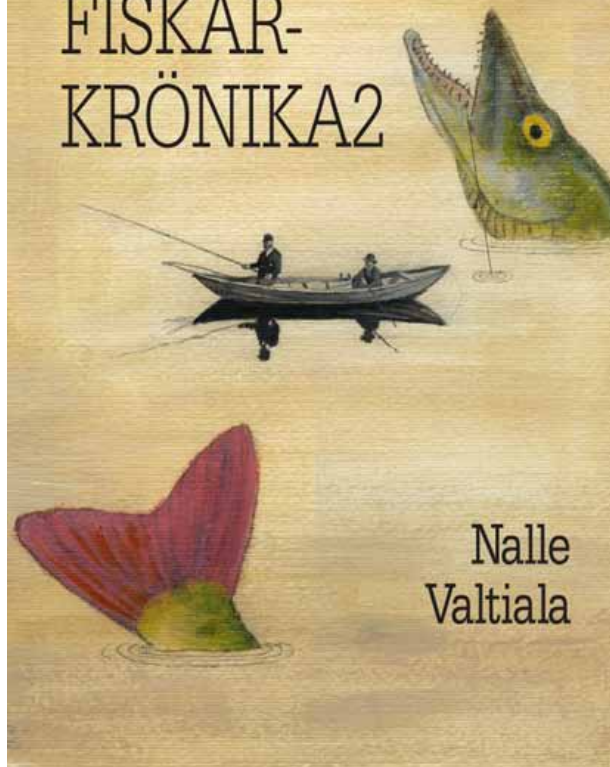
– Jag menar att är inte kistor heliga ting?

– Jo, så klart. Men såg du någon kista? Jag såg ingen kista. Så jag tänker jag går fri. Och om heligheten sitter i så borde det väl bli gott om napp.

– Henrik funderar ett ögonblick. Sen säger han:

– Om jag vore du skulle jag svarva in fjäll på utsidan. Och rista in Z.T.

FISKAR- KRÖNIKA 2

Följande dag är söndag, dagen som följer är en måndag. Dagen glittrar i gräset men torkar snabbt i solen. Zachris och Henrik skjuter ut ekan som legat bunden vid en al på stranden ovanför Ragnörn, Henrik sätter sig vid årorna. Zachris intar platsen i aktern, han är kapten, ekan är hans fars, med den rodde denne stundom på patientbesök, aldrig mer. I handen håller Zachris sitt nya drag, han synar belåtet initialerna han ristat in. Snart vet fiskarna vem de har att göra med. Tio årtag utanför vasskanten slänger han draget så långt han kan. Linan är fastsatt vid en haspel av trä som han snickrat i slöjden. Ett prima redskap som varit med om en del, men inget som motsvarar det som nu skall hända. Som helt enkelt måste inträffa, om inte på grund av heligheten så de lagom sirligt utsirade bokstäverna. Z.T. Finns det mer än en Z.T. i universum? Föga troligt, men i djupet under kölen håller de präktigaste baddare till i stor myckenhet. Det gäller bara att ha tålmod. Och styra sin roddare så denne håller lämplig fart och undviker stenar och grund.

- Håll dig närmare stranden. Mera med babordsåran. Hallå! Det där är styrbord.
- Är det meningen att jag ska ro hela dan?
- Lugn i stormen. Hon är ju ännu inte nio. Vänta tills jag fått napp. Sen blir det din tur.
- Den kan ju dröja hur länge som helst.
- Ånej. Det värker i min högra lilltå. Ett säkert teck--- Hoppsan!

Ett kraftigt ryck. Haspeln börjar snurra som besatt. Kan det vara bottenapp? Omöjligt, bottenar knycker inte och vrenskas, bottenar ligger stilla, utom vid jordbävning. Men Nykarleby är inte Lissabon. Henrik fattar snabbt och slutar ro, innan ordern ges. Inte

för att Zachris har sinnesnärvaro att utdela några order, med varenda fiber i sin kropp kämpar han med fisken som pressar hans initialer mellan sina tänder. Ömsom ger han lina och vindar in, en tyst kamp med osäkra odds. Minuterna går, långsamt halas djupets osynliga vidunder allt närmare, tills det gör ett häftigt ryck som kräver flera meter lina. Som plötsligt slaknar tvärt. Zachris vindar och vindar, spänningen återvänder, tum för tum tvingas gäddan upp till ytan, en kolossal best med vidöppet gap. I gapet sitter kroken, men löst, farligt löst. Precis när fiskaren ska sträcka ut sin hand och gripa tag i besten, slår den ett mäktigt slag med stjärten. Linan blir slak. Zachris lyfter linan, draget är borta.

Zachris känner Henriks ögon i sin nacke. Om han nu säger något om helgerån knuffar jag honom i sjön. Henrik säger:

- Så går det vid helgerån.

GÄDDA

Esox lucius. Nordens krokodil. Vissa färgvarianter hos fisken har gett upphov till termer som silvergädda, leopardgädda och guldgädda. I en bok läser jag att grön färg hos gäddan beror på sjukdom. Men är inte i så fall alla gäddor sjuka? Smittade av den åkomma som går under namn av liv.

Jämfört med löjor, snorgärsar och annat småkrafts har sjukdomen hos gäddan utvecklats i mångdubbel skala. Den största gädda som fastnat i mitt nät vägde tre och ett halvt kilo, den rev upp ett hål stort som mitt huvud. Världsrekordet för en hona är bokfört i Irland: 175 cm, vikt 41,77 kg. Finska rekordet är 18,80 kg, dock betydligt mer än rekordet för en hane. Det är 11,8 kg, registrerat i Sverige. Överfört på människosläktet kunde hustrun till en två meter lång mansperson mycket väl uppmäta fyra meter. Ansatt av hungerkänslor skulle hon sluka sin lagvigda utan att blinka.

Har någon sett gäddan blinka? Alla har vi sett gäddor, de förekommer allmänt i hela landet, ja, i stora delar av världen. De simmar i alla slags sjöar, varma och kalla vatten, svagt rinnande vattendrag, vid flodmynningar i bräckt vatten och i saltare hav som Östersjön. Det mesta duger. Med förkärlek håller de hus i grumliga vassvikar, flera gånger har jag skrämt upp någon halvt genomskinlig blyertspenna som sovit middag i solgasset en halv stjärtlängd från stranden. En gång hävdades en gädda upp mitt ute på havet, 90 km från land. Otursdrabbade två- och trekilosgäddor ligger sex dagar i veckan på isig *lit de parade* i väl sorterade snabbköp. En förödmjukelse för en varelse som med sin s-start har uppnått en toppfart på 1,8 och c-start 2,8 meter i sekunden. S-start innebär 3-6 slag med stjärten vid matjakt, c-start två slag vid flykt. Likt geparden är gäddan en sprinter. Den simmar inte från Helsingfors till Borgå på en timme, men under en

sekund eller två kan den uppnå en hastighet på närmare 100 km/h. Och nu ligger den stel på is till ett kilopris av upp till 12 euro, 40 procent mer om den förödmjukats med filékniv.

Mycket mer kan sägas om gäddan, allt från tänder till rom. Vad tänderna beträffar så är året runt bara tre fjärdedelar av underkäkens sylvassa gaddar i funktion, resten nybildas efter att ha brutits av. Vad rommen beträffar så uppgår mängden hos en två kilos hona till maximalt 50 000 korn, så där en femtedel av vikten. Leken sker från mars till maj på över-svämmande stränder, starrängar och i långgrundna vikar. Först fortplantar sig de mindre honorna, medan de större artigt väntar på sin tur. Kornen klibbar fast på blad och stjälkar. En eller två hanar, aningen mörkare miniatyrer av sin partner, följer henne i spåren. Hon pressar ur sig hundra romkorn åt gången och håller paus, medan hanarna besprutar dem med sin mjölke. Efter 10-15 dygn kläcks äggen, beroende på vattnets temperatur. Ynglet föds med klibbkörtlar på nosen, de första dygnet sitter det fast vid någon vajande vattenväxt. Hoppas ingen abborre har sina vägar förbi!

Eller gädda. Som den fyra meter långa hustrun till den två meter långa maken kan gäddan utan samvetsqual sluka sin älskogs-partner, om skillnaden i storlek möjliggör att hon får in huvudet i sitt uppspärade gap. De egna telningarna slinker ner av bara farten. Med femtiotusen yngel för varje hona är läget lugnt. I den mån rovfiske förekommer är det inte gäddan själv som bedriver det. Överlevande yngel å sin sida decimerar bestånden av hoppkräftor, musselkräftor, vattenloppor och annat djurplankton. Men naturens balans rubbas inte av de små rövarna. Den rubbas av en naken apa iklädd byxor.

Gäddan är en grundpelare i yrkesfisket, och en fighter av stora mått för nöjesfiskare.

Krokredskap, nät, ryssjor och katsor gäller för proffsen, men den skaran krymper som snö i vårsolen. Desto fler är amatörerna med sina kast- och spinnspön. Inte alla njuter sin goda gädda med pepparrotssås. Många föredrar buskorp och blodiga biffar. Somliga går in för *catch & release*. 95 procent av bytet överlever proceduren. Men några fiskare slänger fångsten i soptunnan. På en strand i Skärgårdshavet såg jag en vårdag skelettet av en ett kilos gädda hänga i ett träd. Där hade den långsamt vittrat bort under vintern. Jag lyfte ner liket och gav det en kristlig begravning. Väinämöinen skulle ha haft en annan lösning.

I tidernas begynnelse byggde Väinämöinen en kantele av ett gäddhuvud. Käken blev resonanslåda, tänderna skruvar. Strängarna var tagel ryckta från Hiisis häst. Sedan spelade han så alla som hörde tonerna brast i gråt. Sämre öde kunde vederfaras en gädda, den mest revirtrogna bland fiskar. En gång sim-

made en gädda 90 kilometer, men de flesta artfränder lever hela livet inom en radie av en eller två. Om inte i brunnen, ett beprövat medel att hålla hushållsvattnet rent från allsköns skogsmöss och skalbaggar. Den gäddan är människans vän, och sina vänner lägger man inte i stekpannan.

I brunnen simmar gäddan med lugna tag, några behov av s- eller c-starter föreligger inte. Ibland syns den inte till, hur man än lyser med ficklampa. Då har den simmat genom det osynliga hålet ned till världen på andra sidan, till Tuonela, dödsriket, med någon nyligen bortgången människas själ. Men lugn, snart är gäddan tillbaka. Den kommer att överleva oss alla.

Boken Fiskarkrönika2 kom ut på Litorale 2018

NALLE VALTIALA

Nalle Valtiala, född 1938, är författare. Valtiala debuterade 1961 med novellsamlingen Landet Marita.

ARTIKELFÖRFATTAREN

Ålevangeliet: berättelsen om världens mest gåtfulla fisk

Jag minns att ålens livscykel togs upp i biologin när jag gick på årskurs 7. Det var fascinerande att höra om denna märkliga, ormlika fisk som föds i Sargassohavet och sedan tar sig hela vägen över Atlanten för att leva sitt vuxna liv i europeiska kusttrakter och insjöar. Vill minnas att biologiläraren ritade upp färdvägen med krita på tavlan, men att historien slutade där. Att hon inte kände till hur de vuxna ålarna kunde trotsa Golfströmmen för att ta sig tillbaka till Sargassohavet för att leka. Senare lärde jag mig att ålen hör till de katadroma fiskarna, fiskar som lever i sötvatten men migrerar till saltvatten för att föröka sig.

PATRIK SVENSSON är journalist och har likt många andra före honom trollbundits av denna ålfråga. Detta nystar han i i sin debutbok *Ålevangeliet*. Parallellt blickar han tillbaka i sitt eget liv och barndomens ålfiske i sin pappas sällskap.

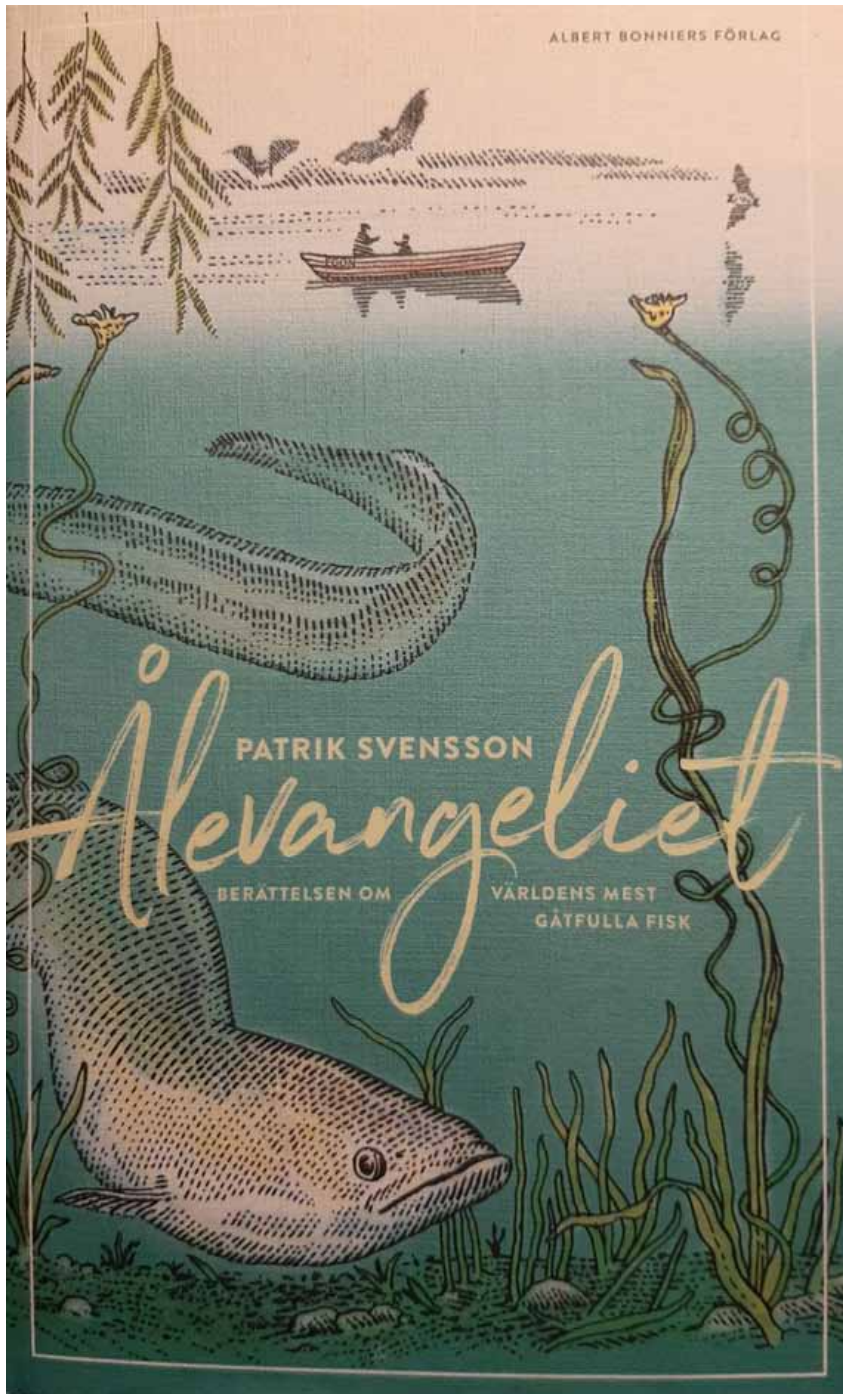
Den europiska ålen (*Anguilla anguilla*) har en livscykel med flera olika faser. Från larvstadium till en cirka decimeter lång glasål till gulål och könsmogen blank- eller silverål. Ålen är en nattaktiv allätare, klarar sig periodvis på torra land och kan uppnå hög ålder. Allt detta har fascinerat forskarna i århundraden. Personer allt från Aristoteles till Sigmund Freud har idkat ålstudier men inte lyckats komma sanningen helt på spåren. En fisk som kan bli 150 år fångslar förstås vem som helst. Exempelvis tros en skånsk ål ha blivit just så gammal. En liten pojke släppte ner en ål i en brunn 1859 där den bevisligen bodde fram till sin död 2014 (Sök upp Branteviksålen på YouTube!).

Samtidigt har ålen varit en attraktiv matfisk vilket har lett till överfiske. Tillsammans med föroreningar, sjukdomar och hinder vid vattenkraftsanläggningar som hindrar ålens vandring har ålen blivit en alltmer hotad art i hela Europa. Tack vare en effektiv ålpolitik på EU-nivå och en samordnad skyddsplan har trenden på senaste år kunnat svänga. På lång sikt finns hopp om en återhämtning av ålstammarna i europeiska vatten (Läs mer om ålens situation i Havsutsikt 2/2019; <https://www.havet.nu/havsutsikt/>).

Patrik Svensson har på ett gripande sätt fångat ålens livsöde, historia och framtid populärvetenskapligt, men samtidigt filosofiskt och kulturhistoriskt. Kryddat med en dos självbiografi. *Ålevangeliet* belönades med Augustpriset i den facklitterära klassen 2019 och är väl värt sina lässtunder. Boken har fått stor internationell uppmärksamhet och redan innan den utkom i augusti 2019 hade förlaget sålt översättningsrättigheter till 33 språk.

Cecilia Lundberg

Ålevangeliet:
berättelsen om världens mest gåtfulla fisk
Patrik Svensson
Albert Bonniers Förlag 2019

Är Åland skärgårds- samhällets paradiset?

Jan Sundbergs beskrivning av Ålands skärgård i ”Vem är skärgårdens bästa bundsförvant: staten, kommunen eller EU?” (Skärgård 4/2019) fick John Wrede, kommundirektör på Brändö, att skriva en replik till artikeln.

Utan att närmare ta ställning till Jan Sundbergs underkännande av finska statens behandling av skärgården öster om Skiftet, vill jag framföra en starkt avvikande åsikt gällande den bild Sundberg ger av landskapet Ålands motsvarande behandling av ”sin,” det vill säga den åländska skärgården.

Det jag framförallt reagerar på är Sundbergs mycket okritiska beskrivning, rentav förhållande, av hur Åland tar hand om sin skärgård. Skärgårdskommunerna på Åland är Brändö, Föglö, Kumlinge, Kökar, Sottunga och Vårdö. Sundberg framställer, sida 45, den åländska skärgården som ”välskött och ett trumfkort i marknadsföringen för potentiella turister” och fortsätter med att berömma infrastrukturen (vägar och färjetrafik), närheten till beslutsfattarna och det faktum att skärgårdens röst på Åland hörs, bär ända fram.

UTGÅENDE FRÅN min erfarenhet stämmer inget av påståendena om Ålands skärgård i någon större grad. Jag har en hyfsad utsiktspunkt som kommundirektör i den åländska skärgårdskommunen Brändö sen dryga 30 år tillbaka. Jag har också vikarierat som kommundirektör i Korpo kommun ett par år i början av millenniet, samt deltagit som Ålands observatör i Finlands skärgårdsdelegation i närmare 20 år.

Detta är inte första gången jag noterar att Sundberg presenterar en, enligt mig, skev bild av hur skärgården i landskapet behandlas av i första hand landskapsregeringen

och lagtinget. Sundberg verkar inte känna till förhållandena i den åländska skärgården mer än ytterst ytligt. Det verkar i alla fall utslutet att han skulle ha fått bilden om den åländska ”förträffligheten” av invånarna och kommunerna i skärgården.

ÄVEN OM fasta Finlands skärgårdar kan ha orsak att känna sig styvmoderligt behandlade i olika avseenden av ”centralmakten”, så gäller tyvärr samma också den åländska skärgården. Bland annat omfattas Åland inte av den finländska skärgårdslagen och en motsvarande lag saknas i landskapet. En lag som det rätt ofta hänvisas till, trots att lagen är normativ till sin karaktär, det vill säga ej tvingande. De åländska skärgårdsfärjornas medelålder torde vara klart högre än motsvarande tonnage exempelvis i den närliggande åboländska skärgården. För att nämna några exempel där gräset inte är grönnare på västra sidan av Skiftet.

Med detta inte sagt att allt skulle vara direkt dåligt skött i alla avseenden, men oerhört mycket finns kvar att göra också i den åländska skärgården. Landskapet månar knappast i mycket större grad om sin skärgård, än finska staten om sin. Detta skulle för övrigt vara intressant att få utrett i form av en objektiv komparativ studie. Eventuellt kunder det leda till positiv konkurrens?

Kort sagt har nog både staten och landskapet mycket att förbättra, om den ärliga ambitionen är att ha kvar en levande skärgård i Finland också om 10-20 år.

John Wrede, kommundirektör i Brändö, Åland

Här kan du köpa lösnummer av Skärgård!

Pappersboden, Kimito
Kasnäs handel, Kasnäs
Företagshuset i Näsby, Houtskär
BMA, Korpo
Posten, Nagu
Skärgårdsbladet, Nagu
Booklet, Pargas
Matmalmen, Pargas
CLL, Åbo Akademi, Åbo
Herlers bokhandel, Nykarleby
Strandmölle, Molpe
Toppen bokhandel, Ekenäs
Lisco, Mariehamn

Sommartid säljs tidskriften även på Aspö, Jurmo, Brännskär, Skärgårdscentrum Korpoström, Lovisa sommarmarknad och så vidare. Tag gärna kontakt om du vet om andra ställen som skulle vilja sälja Tidskriften Skärgård!

Skärgården diskuterade FN:s hållbarhetsmål

Syftet för Skärgårdshavets vinterträff 2020 var att presentera FN:s globala mål för hållbar utveckling ur ett skärgårdsperspektiv. Vad görs redan idag i våra olika skärgårdsområden, och på vilket sätt kan jag själv och mitt skärgårdssamhälle bidra?

Fredagen den 28 februari hölls Skärgårdshavets vinterträff, som ordnas en gång per år av Skärgårdshavets biosfärområde. Deltagarna på Skärgårdscentrum Korpoström var över 80 till antalet, vilket visar att både temat kring de globala hållbarhetsmålen och regelbundna träffar där man får träffa andra skärgårdsbor är mycket viktiga.

År 2015, samma år som det globala klimatavtalet slöts i Paris, gick världens länder samman kring de 17 hållbarhetsmålen, Agenda 2030. Målen är extremt ambitiösa och de är i korthet ett recept för att rädda världen - målen ska hjälpa oss skapa fred, få slut på den extrema fattigdomen och stävja klimatförändringen.

Det är utmanande att behandla alla sjutton mål på en dag, helt enkelt för att de är så många. Men under vinterträffen lät det sig ändå göras, tack vare insatta och kunniga talare.

Under hösten har eleverna i Kyrkbackens skola i Nagu jobbat bland annat med hållbarhetsmål 4 (God utbildning för alla), 6 (Rent vatten och sanitet) och 12 (Hållbar konsumtion och produktion) inom sitt skolämne Skärgårdskunskap. Eleverna **Vincent Andersson**, **Ellinor Winqvist** och **Elenor Bonn** presenterade resultaten och lyfte bland annat fram att man kunde utveckla ett stipendiesystem för skärgårdens unga, eftersom de är tvungna att flytta hemifrån redan efter

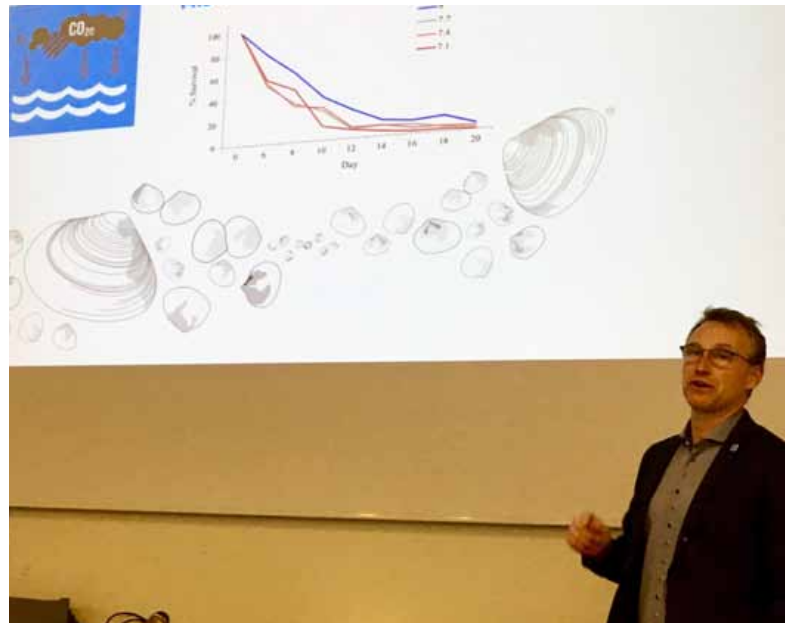
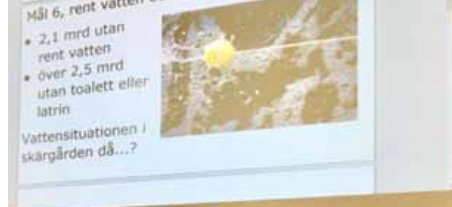
grundskolan för att få en utbildning. De hade också funderat mycket på vilka beteendemönster man borde bryta för att gynna en hållbar konsumtion och drog ner rungande applåder för sitt inlägg.

Inom mål 9 (Hållbar industri, innovationer och infrastruktur) talade Pargas stads turismchef **Niina Aitamurto** om hur turismindustrin kan bidra till en hållbar utveckling i skärgården. Hennes taltur sammanföll med pressmeddelandet om att världens största rese-mässa, ITB i Berlin, hotades att ställas in på grund av coronaviruset, vilket också bekräftades av de tyska hälso- och ekonomidepartementen senare på dagen. Det gav en tankeställare om hur sårbar vår globala värld egentligen är.

Mål 11 (Hållbara städer och samhällen) fick kött på benen genom att **Nina Söderlund**, ordförande för Skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi, berättade om planerna att ordna en "Skärgårdens inflyttningsfestival" under hösten. För att upprätthålla hållbara skärgårdssamhällen krävs inflyttning och välkomnande sammanhang.

Petra Granholm, som jobbar på Ålands fredsinstitut och är en av dem som arbetat med Ålands hållbarhetsprogram bärkraft.ax, drog paralleller mellan hållbarhetsmålen och att lära sig alfabetet.

– Det är viktigt att lära sig bokstäverna, men det är först när man kan dem alla som man kan lära sig skriva. På samma sätt

Ovan från vänster: En delegation från Stockholms skärgård besökte biosfärområdet i samband med vinterträffen. Foto: Björn Sjöblom. Elever från Nagu högstadium, Petra Granholm och Christoffer Boström. Foto: Pia Prost

kan man inte lyfta fram ett mål framom ett annat, för de är alla lika viktiga för att nå målsättningarna inom Agenda 2030.

I sin taltur om mål 16 (Fredliga och inkluderande samhällen) och 17 (Genomförande och globalt partnerskap) citerade Granholm president **Tarja Halonen**, som sagt att hållbar utveckling är som ett hus med 17 dörrar: vilken dörr du än väljer kommer du in i samma hus. De sjutton dörrarna, det vill säga hållbarhetsmålen, poängterar att problemen och behoven är många och på olika plan: människor har olika förutsättningar, jorden har olika förutsättningar på olika

platser och över tid – men möjligheterna till lösningar är minst lika många. Vi behöver bara hitta dem.

Övriga talare var **Sini Ruotsalainen** och **Heidi Tolvanen** från Livonsaari ekoby, **Anna von Zweybergk** från Valonia, **Christoffer Boström** från Åbo Akademi, **Maija Musasaari** från Forststyrelsen, **Anna Franzén** från Åbolands skärgårdsstiftelse och **Cecilia Lundberg** från Centret för livslångt lärande. De flesta presentationer finns på biosfärområdets hemsida biosfar.fi.

Pia Prost

An underwater photograph showing a blue ocean with several jellyfish and fish. Two white rectangular boxes with a torn-edge effect are pinned to the image with dark, circular fasteners. The background is a deep blue with light filtering through the water, creating a shimmering effect.

1-19 april 2020

**Hållbart Hantverk – Kestävä
Käsityö**

Det åboländska samarbetet VårKultur 2020 har temat Hållbart Hantverk – Kestävä Käsityö och förverkligas 1-19.4. Då bjuder olika aktörer på ett mångsidigt program av olika aktiviteter, bland annat verkstäder, utställningar och öppna ateljéer.

Mera info: www.varkultur.fi eller på www.facebook.com/varkultur.

Arr: Sydkustens landskapsförbund i samarbete med kommuner, hantverkare, föreningar, m.fl.

8 maj 2020

**Invigning av ”Piscatus – Fisken
och människan”**

Skärgårdscentrum Korpoströms huvudutställning ”Piscatus – Fisken och människan” öppnas. Seminarium och invigning.

Mer information: skargardscentrum.fi

Skärinytt är till för alla som vill puffa för olika evenemang av allmänt intresse i våra olika skärgårdsområden. Skicka gärna information om ditt evenemang till adressen tidskriftenskargard@gmail.com. Notera att Skärgård nästa gång utkommer i början av juni, deadline cirka en månad innan

Skärinytt

15 maj 2020 Forum för skärgårdsforskning kring fiske

Vårens Forum för skärgårdsforskning gör djupdykningar i temat fiske och inleder den serie med seminarier och evenemang som under åren 2020–2021 kommer att behandla detta komplexa tema.

Mer info: biosfar.fi

Arr: Skärgårdsinstitutet vid Åbo Akademi och Skärgårdshavets biosfärområde

20 april Parallellseminarium om energi och trafik

Under förmiddagen behandlas de stora utmaningar vi står inför gällande energi och klimat, samt hållbara trafiklösningar i skärgården.

Efter lunchen får man välja om man deltar i trafik- eller energidelen. Trafikseminariet ger utrymme för skärgårdsborna själva komma till tals kring skärgårdstrafiken, medan energidelen främst fokuserar på olika finansieringslösningar.

Anmälningsskema och slutligt program finns på: euislands.eu, sök på Events.

Arr.: Clean Energy for EU Islands, FÖSS, Skärgårdsdelegationen, SIÅA och Skärgårdshavets biosfärområde

*Även i skärgården
kan du avlägga
nätkurser!*

öppna vid Åbo Akademi
universitetet

www.abo.fi/opu

Gosmos Factory Ab

Foto: Christer Bergman

Prenumerera på Skärgård

Tidskriften Skärgård dokumenterar det mest unika område vi har i vårt land. Även ur ett internationellt perspektiv utgör våra levande skärgårdssamhällen ett kulturarv.

Prenumerera på tidskriften eller ge den som gåva - en julklapp som räcker hela året! Fyra innehållsrika nummer kostar endast 46 euro.

Beställ via www.skargard.fi eller kontakta anita.julin@abo.fi, +358-(0)50-4096403

Foto: Tony Cederberg

Märkets fyr är Finlands västligaste punkt. Här kan du bada bastu i Finland och ta ett dopp i Sverige, för gränsen mellan de två länderna går rakt igenom den lilla ön. Den för väder och vind mycket utsatta fyren var bemannad ända fram till år 1976. År 2007 fick Finlands fyrsällskap hyra fyren och påbörjade dess restaurering. Idag är den en pärla i södra Kvarken och fyrsällskapets talkoarbetare tar emot besökare under sommarhalvåret.

Sommarnumret av Skärgård, som utkommer i mitten av juni, kommer att handla om fyrar och navigering. Fyrar, och kanske tanken på att som fyrvaktare tillbringa månader

isolerad på en avlägsen liten ö, slutar aldrig att fascinera oss. Vi vill gärna veta vilken som är din favoritfyr, så skicka gärna in en bild och några rader till redaktionen under våren! Vi publicerar så många som möjligt av dem i nästa nummer.

Tills dess önskar vi er en fin vår!

Skärgårds redaktion

Sista bilden